

Broj: X – KR -06/299
Sarajevo, 30.04.2008.godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel za ratne zločine, u vijeću sastavljenom od sudija Minke Kreho kao predsjednice vijeća, te sudija Tore-a Lindseth-a i Roland-a Dekkers-a, kao članova vijeća, uz učešće pravne savjetnice Amele Skrobo u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Zijada Kurtovića, zbog krivičnog djela Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stava 1. tačke c), e) i f), krivičnog djela Ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stava 1. tačke a) i b) te krivičnog djela Povrede zakona ili običaja rata iz člana 179. stava 1. i 2. tačka d), sve, krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, odlučujući po optužnici Tužilaštva BiH broj: KT –RZ: 115/06 od 10.05.2007.godine, potvrđenoj dana 16.05.2007.godine, izmijenjenoj dana 24.04.2008.godine nakon glavnog pretresa sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, a kome su prisustvovali optuženi i njegov branilac – advokat Fahrija Karkin, te tužilac Tužilaštva BiH – Vesna Tančica, donio je, i dana 30.04.2008.godine, javno, u prisustvu stranaka i branioca objavio sljedeću

P R E S U D U

Optuženi:

Zijad Kurtović zv. Zijo , sin Bajre i majke Saje rodene Hodžić , rođen 30. 01. 1967. godine u Donjoj Drežnici , JMBG ... , sa prebivalištem u ... , po narodnosti ... , pismen- završio Srednju saobraćajno-tehničku školu/vozač motornih vozila, neuposlen, oženjen, državljanin ... , vojsku služio 1986/7. u postojni – Slovenija, vodi se u VE Mostar, slabog imovnog stanja, osuđivan ...

K R I V J E

Što je:

U drugoj polovici 1993. godine, u vrijeme oružanog sukoba između Hrvatskog vijeća obrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, kao pripadnik Armije Republike Bosne i Hercegovine, i to jedinice za fizičko obezbjeđenje komande Samostalnog bataljona „ Drežnica „ IV. Korpusa Armije R BiH , postupao suprotno odredbi članka 3. stavak 1. točka a) i c) Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. godine, članka 3. stavak 1. točka a) i c) Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba za vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. godine i u vrijeme oružanog sukoba između HVO-e i Armije R BiH povrijedio zakone i običaje rata postupajući protivno odredbi članka 22. i članka 56. Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu koji je sastavni dio Konvencije

o zakonima i običajima rata na kopnu od 18.10.1907. godine namjerno oštećujući Rimokatoličku crkvu Svih Svetih, tako što je:

1. Neutvrđenog datuma krajem mjeseca rujna ili početkom mjeseca listopada 1993. godine, tijekom prve noći zatočenja, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar, nakon što su dvadesetorica zatočenih ..., civili Miroslav Soko, Marinko Drežnjak, Marinko Ljolja, Mirko Zelenika, Vili Kuraja, Zvonimir Kukić, Vlado Ćurić i Anto Rozić i ratni zarobljenici -pripadnici HVO-e Mate Rozić, Matija Jakšić, Nedeljko Krešo, Marko Rozić, Vinko Soldo, Anton Grgić, svjedok A, svjedok B, Branko Jurić, Kamilo Dumančić, Ivan Pavlović i Ivan Kostić, iz Župnog ureda premješteni i zatočeni u Rimokatoličku crkvu Svih Svetih, naredio im da sjednu u crkvene klupe po dvojica, da bi potom obukao svećeničku odoru-habit i držeći u ruci okrenuti križ naredio im da svi podignu ruke iznad glave i da glavu drže pognutu prema podu u kojem položaju su ostali duže vrijeme, što je kod istih prouzrokovalo užasan strah i bol, da bi nakon izvjesnog vremena naredio da obuku putarska odijela narandžaste boje, da bi po njegovoj naredbi, nepoznati pripadnici Armije Republike Bosne i Hercegovine svakom zatočeniku na gornjem dijelu odijela otpozada napisali brojeve i to od 1 do 20, nakon čega je Zijad Kutrtović zatočene civile i ratne zarobljenike, među kojima i svjedoka B, Marinka Drežnjaka, Soko Miroslava, prozivao po brojevima, izvodio pred oltar, ispitivao ih i udarao šakama, pendrecima, metalnim cijevima i drvenim letvama, nazivajući ih "ustašama" i drugim pogrdnim riječima, a zatočenika Ivana Pavlovića udario križem po ruci dok je sjedio u klupi;

2. Tijekom mjeseca listopada 1993. godine, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, zajedno sa njemu poznatim pripadnicima A RBiH, zatočene ..., civile i ratne zarobljenike, među kojima Soko Miroslava, Marinka Drežnjaka, Marinka Ljolju, Mirka Zeleniku, Matiju Jakšića, Ivana Pavlovića, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Kamila Dumančića, Ivana Kostića, u više navrata, udarao pendrecima, križevima, svjećnjacima, kipovima svetaca po glavi i drugim dijelovima tijela, slikama svetaca, nabijajući im iste na glavu, tjerao ih da jedu listove Biblije i drugih vjerskih knjiga, naredio im da pjevaju pjesme čiji je sadržaj vrijeđao njihove nacionalne osjećaje, nabijajući im na glave, dok su pjevali, slike koje prikazuju Križni put Isusa Krista, držeći ih tako u stalnom strahu;

3. Tijekom mjeseca listopada 1993. godine, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, naređivao pripadnicima Civilne zaštite Drežnica, da u više navrata vode, zatočene ... civile i ratne zarobljenike, među kojima i Soko Miroslava, Marinka Drežnjaka, Marinka Ljolju, Mirka Zeleniku, Matiju Jakšića, Ivana Pavlovića, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Kamila Dumančića, na prve borbene crte između HVO-a i A R BiH prema Vrdima, gdje su prisiljavani da kopaju rovove, prave zemunice, nose municiju, hranu, vodu i mrtve često izloženi unakrsnoj vatri sa položaja Hrvatskog vijeća obrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine, te granatiranju s položaja Hrvatskog vijeća obrane;

4. Neutvrđenog datuma u mjesecu listopadu 1993. godine, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, zajedno sa Hasanom Delićem, svjedoka-zatočenika A više sati udarao pendrekom po raznim dijelovima tijela i gasio cigarete po njegovom vratu i ramenima, da bi ga potom tako izudaranog prisilio na oralni seks sa svjedokom-zatočenikom B, nakon čega ga je skinuo do gola i zajedno sa Hasanom Delićem nastavio udarati pendrekom i gasiti cigarete po njegovom tijelu, usljed čega je zatočenik-svjedok A izgubio svijest, a njegovo tijelo je od težine udaraca bilo potpuno crno;

5. Neutvrđenog datuma, tijekom mjeseca listopada 1993. godine, u noćnim satima u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, zajedno sa nepoznatim pripadnicima Armije Republike Bosne i Hercegovine, prisiljavao zatočene ..., civile i ratne zarobljenike, među kojima Mirka Zeleniku, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Soko Miroslava, Ivana Kostića, Drežnjak Marinka, Ivana Pavlovića, Marinka Ljoju, Kamila Dumančića, da golim rukama hvataju žicu od struje pod naponom, te da se potom uhvate za ruke i na taj način stvore krug, nakon čega je, da bi provodljivost struje bila bolja po podu crkve, ispod nogu zatočenika, prolijevao vodu, usljed čega su zatočeni Hravti trpili snažnu tjelesnu bol;

6. Neutvrđenih datuma, tijekom mjeseca listopada 1993. godine, u noćnim satima, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, zajedno sa njemu poznatim pripadnicima Armije R BiH naređivao zatočenim ..., civilima i ratnim zarobljenicima, među kojima i Mirku Zeleniki, Marinku Ljolji, Marinku Drežnjaku, Branku Juriću, Ivanu Pavloviću, Soko Miroslavu da sviraju na harmoniju, da bi potom, obzirom da mu se njihovo sviranje nije svidjelo, izvaljivao tipku sa harmonija, te stranom tipke na kojoj je bio ekser udarao po glavi zatočenike, civile i ratne zarobljenike:

7. Neutvrđenog datuma u mjesecu listopadu 1993. godine u mjestu Donja Drežnica, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, nakon što je nepoznati pripadnik Armije R BiH, u njegovoj nazočnosti, od zatočenika Mirka Zelenike uzeo sat, prišao zatočeniku Mirku Zeleniki rekavši mu „*Sedmica dođi ovamo, što ti sinoć ne izjavi da imaš sat*“, te mu naredio da se okrene prema zidu i podigne ruke, udarivši ga potom više puta drvenom nogarom u predjelu slabinskog dijela kralježnice;

8. Neutvrđenog datuma krajem mjeseca rujna ili početkom mjeseca listopada 1993. godine, tijekom prve noći zatočenja, u mjestu Donja Drežnica, općina Mostar, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, nakon što je nepoznati pripadnik Armije R BiH dodirnuo rukom zatočenika Mirka Zeleniku i naredio mu da ustane i krene prema donjem dijelu crkve gdje ga je čekao Zijad Kurtović, koji ga je potom držao rukom za lijevo rame, dok ga je nepoznati pripadnik Armije R BiH udarao čizmom u predjelu slabinskog dijela kralježnice, nakon čega je Zijad Kurtović zatočenika Mirka Zeleniku snažno udario dva puta šakom u predjelu brade;

9. Neutvrđenog datuma početkom mjeseca listopada 1993. godine u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih, u mjestu Donja Drežnica, naredio zatočeniku

Mirku Zeleniki da legne na pod crkve i da se vrti, da bi ga on i trojica nepoznatih pripadnika Armije R BiH , kad bi im se primakao, udarali nogama u predjelu rebara;

10. Neutvrđenog datuma u mjesecu listopadu 1993. godine , u večernjim satima, u mjestu Donja Drežnica, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih , zatočeniku Anti Roziću, nakon što su ga izudarali nepoznati pripadnici Armije R BiH, golim rukama izvadio više zuba, što je kod zatočenika Ante Rozića prouzrokovalo krvarenje iz usta i gubitak svijesti ;

11. Tijekom mjeseca listopada 1993. godine, zajedno sa njemu poznatim pripadnicima A R BiH, u Rimokatoličkoj crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, udarajući zatočene Hrvate civile i ratne zarobljenike slikama koje prikazuju Križni put Isusa Krista, slikama i kipovima svetaca, iste uništio i razbio , uništio oltar i sakristije , išarao zidove crkve ispisujući uvrijedljive riječi, svecima na slikama crtao testise, uništio Bibliju i druge svete knjige tjerajući zatočenike da ih jedu, uništio harmonij udarajući zatočenike tipkama , oštetivši na taj način unutrašnjost crkve.

Dakle , kršeći pravila međunarodnog prava u vrijeme oružanog sukoba, mučio zatočenike-civile i ratne zarobljenike, nanosio im velike patnje i povrede tjelesnog integriteta, sudjelovao u nanošenju velikih patnji i povreda tjelesnog integriteta, prema istima nečovječno postupao i sudjelovao u nečovječnom postupanju, primjenjivao mjere zastrašivanja i terora, prisiljavao ih na prinudni rad i u vrijeme oružanog sukoba povrijedio zakone ili običaje rata namjernim oštećenjem i sudjelovanjem u namjernom oštećenju ustanove namijenjene vjerskim potrebama ,

Čime je:

Pod tačkama 1.,2.,3.,5.,6.,7.,8.,9. i 10. izreke počinio krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stava 1. tačke c), e) i f) KZ BiH ,

Pod tačkama 1.,2.,3.,4.,5. i 6. izreke počinio krivično djelo Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stava 1. tačke a) i b) KZ BiH ,

Pod tačkom 11. izreke počinio krivično djelo Povrede zakona ili običaja rata iz člana 179. stava 1. i 2. tačka d) KZ BiH ,

a sve u svezi sa članom 180. stav 1. te članom 29. i 53 . stav 1. sve Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

Pa mu Sud, na osnovu navedenih zakonskih propisa a u vezi sa odredbama člana 39, 42. i člana 48 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine,

Za krivično djelo Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stava 1. tačke c), e) i f) KZ BiH, počinjenog na način opisan u tačkama 1,2,3,5,6,7,8,9 i 10 izreke

utvrđuje kaznu zatvora u trajanju od 10 (deset) godina,

Za krivično djelo Ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stava 1. tačaka a) i b) KZ BiH, počinjeno na način opisan u tačkama 1,2,3,4,5,i 6 izreke

utvrđuje kaznu zatvora u trajanju od 10 (deset) godina,

Za krivično djelo povrede zakona ili običaja rata iz člana 179. stav 1. i 2. tačke d) KZ BiH, počinjeno na način opisan u tački 11 izreke,

utvrđuje kaznu zatvora u trajanju od 10 (deset) godina,

te ga, na osnovu navedenih propisa i uz primjenu odredbe člana 53. stava 2. tačke b) KZ BiH

OSUĐUJE

NA JEDINSTVENU KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 11 (jedanaest) GODINA

II

Na osnovu odredbe člana 188. stav 1. ZKP BiH, optuženi je dužan naknaditi troškove krivičnog postupka.

III

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, oštećeni se sa imovinsko – pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

1. Optuženje

Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ:115/06 od 10.05.2007.godine, optužen je Zijad Kurtović da je na način opisan u 11 tačaka optužnice, u sticaju počinio tri

krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnih pravom i to krivična djela Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stava 1. tačke c), e) i f); Ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz člana 175. stava 1. tačke a) i b) te Povrede zakona ili običaja rata iz člana 179. stava 1. i 2. tačka d), sve Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, a u vezi sa članom 180. stavom 1. te članom 29 i 53 istog zakona.

Optužnica je potvrđena dana 16.05.2007.godine, a optuženi je dana 28.05.2007.godine izjavio da se ne osjeća krivim ni po jednoj tački optužbe, nakon čega je spis dostavljen pretresnom vijeću koje je dana 27.08.2007. godine otvorilo glavni pretres.

Tužilaštvo je najavilo kako će navode optužnice dokazivati izjavama bivših zarobljenika, a odbrana da će kroz alibi za optuženog, osporiti njegovo učešće u zabranjenim radnjama.

2. Izvedeni dokazi

a) Tužilaštva

Tokom glavnog pretresa ispitani su slijedeći svjedoci Tužilaštva: Mirko Zelenika, Marinko Ljoljo, Kamilo Dumančić, Matija Jakšić, Branko Jurić, Ivan Kostić, Miroslav Soko, Marinko Drežnjak, Ivan Pavlović, Svjedok A, Svjedok B, Alija Bobić, Hasan Hakalović, Hamza Ajanović, Halil Čučurović, Safet Topić i Esad Šejtanić.

Izvedeni su slijedeći materijalni dokazi: Mirovni sporazum; CD sa popratnim dokumentima; Izjava predsjednika Vijeća Sigurnosti UN-a od 10.05.1993; Bilten za vojnike o stanju na bojišnicama HVO-a od 01.09.1993.; Kopija kartona lične karte na ime Kurtović Zijad; Zapovjed za napad operativne zone JIH Druga brigada HVO-a od 16.04.1993; Izvještaj za centar veze SVK od 19.12.1993.; Izvještaji sa sektora Drežnice HVO-a, Posušje- 5. brigada „Posušje“ od 31.08.1993.godine; Popis vojnika i civila iz župe Drežnica koji su bili zatočeni u muslimanskom logoru u muzeju „Jablanica“; Prilog broj 13 od 09.09.1993. - odnosi se na zločine počinjene u Grabovici i Drežnici; Elementi protuobavještajne prosudbe na teritoriji u ZO Centar SIS-a Mostar od 14.04.1995.; Sl. zabilješka 6. Korpusa Armije BiH od 15.08.1993.; Informacija o nekim elementima političke situacije MUPA BiH od 23.09.1993.; Bilten Uprave bezbjednosti štaba Armije BiH od 03.06.1993.; Izvod iz registra CIPS-a na ime Kurtović Zijad; Dosije na ime Kurtović Zijad-Županijsko tužiteljstvo Mostar od 02.08.2004.; Popratno pismo uz dokumente koje je MO BiH dostavilo Tužilaštvu BiH od 25.12.2006.; Uvjerjenja o plaćama na ime Kurtović Zijad od 21.05.1996.; Dopunski matični karton na ime Kurtović Zijad; Personalni karton na ime Kurtović Zijad; Odluka Glavnog štaba OS R BiH od 26.07.1995; Zbirni pregled RJ po korpusima Odjeljenja za organizaciju OS od 15.03.1993; Naredba 4. Korpusa Armije BiH od 15.10.1994.; Odluka o proizvodnji - unapređenju u činove Armije R BiH Predsjedništva BiH od 18.10.1994.; Prijedlog štaba od 06.10.1994.; Obrazac VOB – 8 na ime Kurtović Zijad od 13.09.2006.; Akt MO BiH - autentificirani karton na ime Kurtović Zijad od 08.09.2006.; Uputnik o prikupljanju podataka o logorima i drugim mjestima zatočenja; Privremeno uputstvo za rad dežurne vojne policije od 24.07.1993.; Rukovođenje i komandovanje u brigadama sam bat. vojnom policijom od 03.12.1993.; Zapovjed za napad od 11.09.1993.; Sl. zabilješka od 16.05.1994.; Sl. zabilješka od 14.04.1994. - Ovjerena kopija Dnevnog izvještaja Armije BiH - 4. Korpusa bataljona VP; Dnevni izvještaj Armije BiH od 07.06.1993.; Uputstva o primjeni Međunarodnog ratnog prava u međunarodnim snagama Armije republike BiH iz

1992. i Naredba o primjeni međunarodnog ratnog prava iz 1992.; Izvod iz kaznene i operativne evidencije PU Mostar na ime Kurtović Zijad od 08.11.2006.; Posjedovni list br. 63 k.o. Drežnica i kopija katastarskog plana; Zemljišno knjižni izvadak crkve Drežnica; Fotografije crkve; CD sa fotografijama crkve i objekata u Donjoj Drežnici; Fotografije u boji, isprintane sa dokaza 65.; Akt Mostarsko - Duvanjske i Trebinjske - Mrkanske biskupije od 19. 04. 2007. ; Potvrda MCK –a na ime Drežnjak Marinko od 06.05.1994.; Nalaz i mišljenje specijaliste od dana 14.09.1994.; Potvrda na ime Jakšić Matija od 12.04.1994.; Povijest bolesti na ime Jakšić Matija; Rješenje kantonalne uprave za pitanja branitelja i invalida od 08.02.2006.; Potvrda na ime Zelenika Mirko od 21.03.1994.; Uvjerenje o vojnoj sposobnosti na ime Zelenika Mirko od 25.09.1993.; Dva poziva za opštu mobilizaciju na ime Zelenika Mirko od 25.06.1993 i 31.08.1993.; 14 nalaza i mišljenja na ime Zelenika Mirko; 12 nalaza i mišljenja na ime Soko Miroslav; Psihološko ispitivanje od 20.01.1998.; Nalaz psihologa na ime Soko Miroslav od 22.11.2005.; Uvjerenje na ime Soko Miroslav od 06.12.2004.; Mišljenje komisije na ime Soko Miroslav od 16.01.2006.; Rješenje o svojstvu ratnog vojnog invalida na ime Soko Miroslav od 29.12.1997 sa nalazom na ime Soko Miroslav od 03.12.1997.; Certifikat na ime Marinko Ljoljo od 21.03.1994.; Nalaz i mišljenje specijaliste na ime Marinko Ljoljo od 14.05.1994.; Uputnica u bolnicu na ime Marinko Ljoljo; Nalaz psihologa na ime Marinko Ljoljo od 14.07.2005.; Nalaz i mišljenje liječničke komisije na ime Marinko Ljoljo od 27.01.2006.; Rješenje o priznanju svojstva ratnog vojnog invalida na ime Marinko Ljoljo od 21.02.2006.; Certifikat MKCK-a na ime Rozić Ante od 21.04.1994.; Rješenje na ime Rozić Ante od 19.05.2006.; Rješenje na ime Rozić Ante od 04.12.1997.; Uvjerenje na ime Rozić Ante od 05.11.2004.; 14 nalaza i mišljenja na ime Rozić Ante; Potvrda na ime Pavlović Ivan; Dopis od dana 25.04.2007.godine - izvještaj Kliničke bolnice Mostar na ime Antun Grgić; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Zelenika Mirka broj:KT-RZ-115/06 od 22.08.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Zelenika Mirka broj:KT-RZ-115/06 od 03.07.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Ljoljo Marinka broj:KT-RZ-115/06 od 23.08.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Kamilo Dumančića broj:KT-RZ-115/06 od 04.07.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Matije Jakšić broj:KT-RZ-115/06 od 21.08.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Branka Jurića broj:KT-RZ-115/06 od 18.10.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Kostić Ivana broj:KT-RZ-115/06 od 23.08.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Soko Miroslava broj:KT-RZ-115/06 od 29.09.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Drežnjak Marinka broj:KT-RZ-115/06 od 03.07.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Pavlović Ivana broj:KT-RZ-115/06 od 16.11.2006.; Zapisnik svjedoka A; Zapisnik svjedoka B; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Bobić Alije broj:KT-RZ-115/06 od 21.11.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Hamze Ajanovića broj:KT-RZ-115/06 od 13.11.2006.; Izvještaj Armije BiH od 12.05. 1994.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Hakalović Hasana broj:KT-RZ-115/06 od 13.11.2006.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Ćućurović Halila broj:KT-RZ-115/06 od 29.03. 2007.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Topić Safeta broj:KT-RZ-115/06 od 29.03.2007.; Zapisnik Tužilaštva BiH o saslušanju svjedoka Šejtanić Esada broj:KT-RZ-115/06 od 21.02.2007.; Spisak zatvorenika sabirnog centra Buturović Polje od 02.09.1993.; Spisak ratnih zarobljenika u Buturović Polju od 14.09.1993.; Certifikat na ime svjedoka B od 21.03.1994.; 13 nalaza i mišljenja Kliničke bolnice Mostar na ime svjedoka B od 2003-2005.

b) Odbrane

Tokom glavnog pretresa ispitani su slijedeći svjedoci Odbrane: Mušić Zijat, Safet Bobić, Kurtović Ahmed, Delić Hasan, Ramiz Alić, Pinjić Omer, Pendić Enes, Žuškić Rasim, Pezić Senad, Pendić Meho, Kulak Ibrahim, Bašić Ibrahim, Mahmić Sedin i Macić Ramiz.

Izvedeni su slijedeći materijalni dokazi:

Potvrda HZ HB HVO– operativna zona JIH-2. brigada-3. samostalna satnija Drežnica br. 01-218/92 od 22.12.1992; predaja streljiva HZ HB HVO– operativna zona JIH-2. brigada-3. samostalna satnija Drežnica od 25.01.1993.; otpremnica 3. samostalne satnije Drežnica br. 21/92 od 09.11.1992; izlaz robe-2. brigada-3. samostalna satnija Drežnica od 27.01.1993; poziv za Jasmina Alića za upućivanje na ratište-3. samostalna satnija Drežnica od 30.07.1992; poziv za Safeta Bobića za upućivanje na ratište-3. samostalna satnija Drežnica br. 01-49/92; otpremnica 3. samostalna satnija Drežnica 15.11.1992; zajednički poziv za upućivanje na ratište-3. samostalna satnija Drežnica od 30.07.1992; zajednički poziv za upućivanje na ratište-3. samostalna satnija Drežnica od 30.07.1992; raspored straža u mjestu Drežnica (skinuto sa oglasne ploče 3.samostalne satnije Drežnica); optužnica Kantonalnog tužilaštva Mostar br. Kt.53/2002 od 25.06.2002; podnesak (zamolnica) advokata Nenada Gvozdića od 21.06.2005 za obustavu potjernice; podnesak (zahtjev) advokata Nenada Gvozdića od 03.11.2006 za obustavu potjernice; podnesak (dopis) advokata Nenada Gvozdića od 22.06.2005 za obustavu potjernice; saglasnost Tužilaštva HNK br.Kt.53/02 od 23.11.2005 za obustavu potjernice; dopis Kantonalnog tužilaštva Mostar br. Kt.53/02 od 18.03.2008 upućen OKO-u; potvrda o preuzimanju dokumentacije od OKO-a od 24.03.2008.

3. Procesne odluke

a) Prihvatanje utvrđenih činjenica

Dana 5.09.2007.godine, Tužilaštvo je temeljem odredbe člana 4 Zakona o ustupanju predmeta iz MKSJ, a u vezi sa članom 261. stav 1 i 15 ZKP BiH, podnijelo prijedlog da se kao dokazana prihvati činjenica da je u periodu inkriminisanom optužnicom protiv Zijada Kurtovića, postojao oružani sukob između Hrvatskog vijeća odbrane i Armije Republike BiH. Ova činjenica je, navodi Tužilaštvo, utvrđena presudama MKSJ i to i prvostepenog i drugostepenog vijeća – u predmetu protiv Mladena Naletilića zv.Tuta i Vinka Martinovića zv.Štela, broj: IT -98-34 od 31.03.2003. i 3.05.2006.godine.

Tužilaštvo navodi, kako je prvostepenom presudom od 31.03.2003.godine, koja je postala pravosnažna 3.05.2006.godine, i to u paragrafu 179 utvrđeno postojanje ovog sukoba, i to upravo na području općine Mostar, na kojem se nalazi i Drežnica – mjesto kritičnih zbivanja.

Paragraf 179 glasi: *“Vijeće je uvjeren da je oružani sukob postojao u razdoblju na koji se odnosi optužnica, tj. u najmanju ruku od 17. aprila 1993.godine do kraja februara 1994.godine.”*

Prihvatanje ove činjenice, Tužilaštvo je predložilo u cilju efikasnosti i ekonomičnosti postupka.

Obrana se o prijedlogu izjasnila tokom glavnog pretresa održanog dana 6.09.2007.godine, kada je branilac optuženog, kao i na statusnoj konferenciji, istakao kako neće osporavati događaje, ali da će alibijem osporiti činjenice.

Odgovarajući na prijedlog, branilac je naveo kako ne priznaje izvor predložene činjenice, ali da prihvata kao nespornu činjenicu da je u septembru i oktobru 1993.godine na ikriminisanom području postojao sukob između Armije R BiH i HVO.

Imajući u vidu ovakvo stanje stvari - slaganje u bitnom, Sud je istog dana, dakle, 6.09.2007.godine donio rješenje o prihvatanju činjenice utvrđene u paragrafu 179. presude MKSJ protiv Mladena Naletilića zv.Tuta i Vinka Martinovića zv.Štela, broj: IT -98-34 od 31.03.2003.godine, koja je postala pravomoćna dana 3.05.2006.godine.

U donošenju ovakve odluke, Sud je pošao od odredbe člana 4. Zakona o ustupanju, koja glasi: *Nakon saslušanja stranaka, sud može, na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ-om ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.*

Sud smatra da je formalni uslov iz člana 4., kojim se zahtijeva da se stranama odobri saslušanje, ispunjen.

Član 4. daje Sudu diskreciono pravo da odluči da li da prihvati predložene činjenice. Ni Zakon o ustupanju niti Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine ne utvrđuju kriterije na osnovu kojih bi Sud mogao koristiti svoje diskrecijsko pravo.

Član 4. Zakona o ustupanju je koncipiran slično kao i Pravilo 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ.¹ Stoga, sudska praksa MKSJ vezano za ovu odredbu može osigurati uvjerljive smjernice za tumačenje i primjenu člana 4. Zakona o ustupanju.

U odluci u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (odluka u predmetu *Krajišnik*) navode se slijedeći kriteriji² za prihvatanje presuđenih činjenica, da je činjenica:

- (i) *jasna, konkretna i da se može utvrditi;*
- (ii) *ograničena na činjenične nalaze i da ne uključuje pravnu kvalifikaciju³;*

¹ Pravilo 94 (B) glasi: "Na zahtjev jedne od strana, ili *proprio motu*, pretresno vijeće može, nakon što saslušaju strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnosi na pitanja koja su sporna u tekućem suđenju." Ovaj princip je uobičajen u međunarodnom krivičnom pravu. *Pravilnik o postupku i dokazima* Specijalnog suda Siera Leone, na primjer, sadržava gotovo identičnu odredbu kao Pravilo 94 (B).

² *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-PT, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, te za prihvatanje pismenih izjava svjedoka na osnovu pravila 92 bis*, od 28.2.2003. godine. Sva vijeća MKSJ nisu formulirala ove kriterije na isti način. Vidi na primjer predmet *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet broj IT-05-88-T, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno*, 26.9. 2006., stavovi 5-14, (odluka u predmetu *Popović*).

³ Nije potpuno jasno šta čini pravnu kvalifikaciju. U objašnjenju svoje verzije istog standarda, vijeće je u predmetu *Popović* napisalo samo da podržava sugestiju vijeća iz predmeta *Krajišnik* te da se to mora ispitati u svakom slučaju pojedinačno. Odluka u predmetu *Popović*, *supra*, stav 10.

- (iii) bila *osporena* na suđenju i da čini dio presude *na kcju n, je uložena* žalba ili koja je *postala konačna* po žalbi; ili
- (iv) bila *osporena* na suđenju i sada čini dio presude koja je u žalbenom postupku ali spada među pitanja *kcja nisu osporavana* u žalbenom postupku;
- (v) ne *ukazu je na krivičnu odgovornost* optuženog;
- (vi) nije *predmet (razumnog) spora* između strana u postupku u predmetu koji je u toku⁴;
- (vii) ne zasniva se na *sporazumima o priznanju krivnje* iz prethodnih predmeta; i
- (viii) ne utiče na pravo optuženog na pravedno suđenje.⁵

Kriterijima utvrđenim u odluci u predmetu *Krcjišnik* Sud bi dodao i slijedeće: da bi činjenica bila prihvaćena kao utvrđena, ona ne smije biti zaključak, mišljenje ili usmeno svjedočenje; ona mora sadržavati suštinske nalaze MKSJ koji nisu značajno izmijenjeni; i mora biti utvrđena u postupku u kojem je optuženi imao zajednički interes sa optuženim u ovom predmetu i u kojem je optuženom osigurano pravo na branioca kao i pravo i mogućnost da se sam brani od optužbi protiv njega. Vidi npr. *Popović*, u gornjem tekstu.

Sud isto tako konstatira, kao što je to uradio Međunarodni krivični sud za Ruandu u predmetu *Karemura*, da bi bilo neprimjereno tumačiti gore navedeni kriterij (v) tako široko da bi on bio iznad pravila koje dozvoljava presuđene činjenice:

"Međutim, žalbeno vijeće nije nikada išlo tako daleko da sugerise da se formalno primanje na znanje prema pravilu 94 (B) ne može odnositi i na činjenice koje "direktno ili indirektno ukazuju" na krivičnu odgovornost optuženog (ili koje se na nju "odnose" ili je se "dotiču"). Uz svo poštovanje prema sudećim vijećima koja su tako zaključila, žalbeno vijeće se ne može složiti sa ovim prijedlogom jer, ukoliko bi se njegova logika dosljedno primijenila, ona bi pretvorila pravilo 94 (B) u mrtvo slovo na papiru. Svrha krivičnog suđenja je presuđivanje o krivičnoj odgovornosti optuženog. Činjenice koje se ne odnose na tu krivičnu odgovornost, bilo direktno ili indirektno, nisu važne za pitanje o kom se presuđuje na suđenju i, kao što je već navedeno, ne mogu stoga biti utvrđene ni putem dokaza ni putem formalnog primanja na znanje." (ispušten citat)⁶

Shodno tome, vijeće je ispravno zaključilo da činjenice koje ukazuju na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog ne mogu biti prihvaćene kao utvrđene činjenice. Međutim činjenice koje ukazuju na krivičnu odgovornost optuženog na druge načine (npr. postojanje

⁴ Vidi isto *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet broj IT-02-54-AR73.5, *Odluka o interlokutornoj žalbi Tužilaštva protiv odluke pretresnog vijeća* (od 10. aprila 2003. godine) o *Prijedlogu optužbe optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kcjima je presuđeno* (28. oktobar 2003. godine) (odluka u predmetu Milošević), Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddena.

⁵ Vidi *Tužilac protiv Krcjišnika*, predmet broj IT-00-39-PT, *Odluka po trećem i četvrtom zahjebu Tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kcjima je presuđeno*, 24. mart 2005. godine. Ovaj test je, između ostaloga, primijenjen u odluci u predmetu *Ijubinac*, gore navedena, te *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet broj IT-01-47-T, *Odluka po zahjebu za formalno primanje na znanje činjenica o kcjima je presuđeno nakon Prijedloga kcji je podnio branilac optuženih Hadžihasanovića i Kubure* 20. januara 2005. godine, 14. aprila 2005. godine.

⁶ *Tužilac protiv Karemere i drugih*, predmet broj MKSR-98-44-AR73(C), *Odluka o interlokutornoj žalbi tužioca na Odluku o formalnom primanju na znanju činjenica o kcjima je presuđeno*, 16. juni 2006. godine, stav 48.

širokog i sistematskog napada u krivičnom gonjenju po optužbama za zločine protiv čovječnosti) mogu biti prihvaćene kao utvrđene činjenice.⁷

Sud se slaže sa ovakvom percepcijom, te samo dodaje da tradicionalno pravilo protiv viška isključuje tumačenje člana 4. Zakona o ustupanju kojim bi se ovaj član učinio mrtvim slovom na papiru. Umjesto toga, sudovi su vođeni ovim tradicionalnim pravilom da zaključe da je namjera autora Zakona o ustupanju da član 4. ima značenje, i u mjeri u kojoj bi gore navedeno tumačenje petog principa iz predmeta *Krcjišnik* učinilo član 4. besmislenim, Sud je spriječen da ga usvoji. I zaista, pravilo kojim se zabranjuje višak bi prije svega spriječilo vijeće iz predmeta *Krcjišnik* da uključi takav faktor u svoj test, da su oni zaista namjeravali da spriječe presuđivanje bilo koje relevantne činjenice.

U primjeni člana 4. Sud također mora uspostaviti ravnotežu između sudske ekonomičnosti i prava optuženog na pravedno suđenje te pretpostavkom nevinosti iz člana 6. EKLJP-a kao i proceduralnim garancijama iz člana 6. ZKP BiH. Iz ovih razloga Sud ponavlja da prihvatanje utvrđenih činjenica kao “dokazanih” prema kriterijima iz predmeta *Krcjišnik* ne oslobađa tužioca njegovog tereta dokazivanja niti na bilo koji način umanjuje pretpostavku nevinosti⁸. Prihvatanje određene činjenice kao dokazane znači samo da je tužilac ispunio svoj teret uvjeravanja vezano za određenu činjenicu te da ju ne mora dalje dokazivati tokom izvođenja dokaza optužbe. Optuženi zadržava pravo da ospori bilo koju od prihvaćenih činjenica u svojoj odbrani od optužbi protiv njega⁹ kao i bilo koju činjeničnu tvrdnju koja se nudi da se potkrijepe optužbe i na kojoj je tužilac izvodio dokaze. Ako optuženi zaista ospori neku utvrđenu činjenicu, tužilac onda mora izvesti dodatne dokaze da obori osporavanje odbrane. Slično tome, utvrđene činjenice, ukoliko se prihvate, se razmatraju u svjetlu ukupnosti okolnosti i u svjetlu svih dokaza koji su izvedeni iz svih izvora. One nisu ništa više dispozitivne nego bilo koja druga činjenica¹⁰.

⁷ *Ibid*, stav 50, vidi odluku u predmetu *Popović*, stav 12-13, i posebno fusnota 45 (u kojoj se navodi da predložena činjenica koja se bavi postojanjem kampanje terora protiv izbjeglica bosanskih Muslimana koja se ne uklapa u usko izuzeće kojim se zabranjuje prihvatanje presuđenih činjenica koje se bave djelima, ponašanjem ili duševnog stanja optuženog). Vidi također *Tužilac protiv Galića*, predmet broj IT-98-29-AR73.2, *Odluka o interlokutornoj žalbi vezano za pravilo 92bis (C)*, 7. juni 2002. godine, stav 8-9 (u kojem se zaključuje da je dopušteno prihvatiti kao utvrđene činjenice koje se odnose na djela i ponašanje onih čiji nadređeni je bio optuženi, čak i kada je optužba djelimično nastavila sa teorijom odgovornosti nadređenog); *Tužilac protiv Dragčja Paunovića*, predmet broj No. X-KRŽ 05/16, presuda po žalbi, stav 5. (27. oktobar 2006. godine) (Postojanje širokog i sistematskog napada na civile koji nisu srpske nacionalnosti na navedenom području predstavljaju upravo takvu opštu činjenicu koja je jasna, konkretna i kao takva ne potvrđuje krivičnu odgovornost optuženog). Ali vidi predmet *Tužilac protiv. Željka Mejakića i drugih.*, IT-02-65, *Odluka po zahtjevima optužbe za formalno primanje na znarje činjenica o kojima je presuđeno u skladu sa pravilom 94(B)*, 1. aprila 2004. godine, kada je vijeće odbilo da prihvati kao utvrđene činjenice vezano za postojanje oružanog sukoba na osnovu toga da se činjenice smatraju „suviše širokim, tendencioznim te da sadržavaju pravnu karakterizaciju činjenica“.

⁸ Vidi, npr. *Salabiaku protiv Francuske* Evropski sud za ljudska prava (7. oktobar 1988) (koji je iznio stav u odgovarajućem dijelu da prebacivanje tereta dokazivanja na optuženog u određenim okolnostima ne predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti koja se garantuje Evropskom konvencijom kada je ograničeno na “razumne granice koje uzimaju u obzir važnost onoga štoje u pitanju te očuvanja prava optuženog” id. stav 28 te da se optuženi ne ostavi “potpuno bez sredstava odbrane” ili da se miješa u sposobnost suda da slobodno procjenjuje dokaze koje nude stranci u postupku, id stav 29).

⁹ Vidi predmet *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet broj IT-02-54-AR73.5, *Odluka o interlokutornoj žalbi Tužilaštva protiv odluke pretresnog vijeća* (od 10. aprila 2003. godine) o *Pr. jedlogu optužbe optužbe za formalno primanje na znarje činjenica o kojima je presuđeno* (28. oktobar 2003. godine)

¹⁰ Vidi, gore navedeno, fusnota 6, stav 42 ..“...jedini učinak je da se tužilac oslobodi početnog tereta izvođenja dokaza vezano za to pitanje; odbrana može onda osporiti to pitanje uvođenjem suprotnih vjerodostojnih i

Na osnovu gore navedenog, praksa utvrđivanja činjenica ne krši član 6. EKLJP ili član 6. ZKP BiH. Uz to, Sud primjenjuje pravilo iz predmeta *Krcjišnik* pred MKSJ, kojim se osigurava, između ostalog, odbijanje prijedloga za prihvatanje presuđenih činjenica ukoliko bi prihvatanje prijedloga “uticalo na pravo optuženog na pravedno suđenje.” Nadalje, time što se strani koja se protivi prijedlogu, tj. odbrani, nudi da prijedlog ospori na glavnom pretresu te mogućnost da podnese podnesak kao odgovor, Sud je preduzeo dodatne mjere da se osigura pravičnost i integritet tekućeg postupka. Kada osigura potrebna proceduralna prava odbrani, Sud onda može odlučiti da prihvati kao dokazane one činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ-om u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju.

Zbog svega navedenog, Sud je odlučio prihvatiti činjenicu postojanja oružanog sukoba između Armije R BiH i HVO kao dokazanu, što je, takođe, potkrijepljeno i drugim dokazima izvedenim tokom glavnog pretresa, ne samo svjedočenjima i svjedoka optužbe i odbrane, nego i materijalnom dokumentacijom iz Arhiva Armije R BiH, koja kroz tadašnje – ratne izvještaje, potvrđuje postojanje ovog sukoba.

b) Način ispitivanja zaštićenih svjedoka

Odlučujući o prijedlogu Tužilaštva sadržanom u optužnici, da se prema dva svjedoka koji su bili žrtve seksualnog nasilja, odrede mjere zaštite, Sud je tokom statusne konferencije održane dana 29.06.2007.godine zatražio pojašnjenje ovog prijedloga te očitovanje branioca, nakon čega je, uz ponovljena pojašnjenja i različite prijedloge u pogledu načina ispitivanja svjedoka, dana 27.08.2007.godine donio rješenje o zaštiti ovih svjedoka, kao i načinu njihovog ispitivanja tokom glavnog pretresa.

Svjedoci pod pseudonimima A i B, dodijeljenim im navedenim rješenjem, svjedočili su dana 18.10.2007.godine.

Javnost je tokom njihovog svjedočenja, a kako je i određeno rješenjem, bila isključena.

U donošenju ovakve odluke, a polazeći od odredbe člana 235. ZKP BiH kojom je propisano da Sud može u svako doba, po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka i branitelja, saslušavši strane u postupku i branioca, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio “ako je potrebno radi zaštite osobnog i intimnog života optuženog ili oštećenog ili zaštite interesa maloljetnika ili svjedoka”, pri čemu zaštita osobnog i intimnog života obuhvata zaštitu podataka iz intimnog i osobnog života navedenih lica, te bi svako javno iznošenje ozbiljno štetilo njihovim interesima, odnosno interesima zaštite njihove privatnosti, Sud je posebno imao u vidu prirodu djela kojeg su svjedoci A i B žrtve, te traume koje oni i danas osjećaju. Javno svjedočenje bi, u ovakvim prilikama, i pored mjere zaštite njihovih identiteta, predstavljalo opasnost da se isti otkriju, i na taj način ugrozi njihov intimni i osobni život, ali i njihovih porodica.

pouzdanih dokaza. Ovakav pristup je u skladu sa sudskom praksom u domaćim nadležnostima: I dok se formalno primanje na znanje opštepoznatih činjenica može tretirati kao nepobitno, konačno presuđivanje činjenica u sudskim postupcima se tretira kao nepobitno obavezujuće samo, većinom, za strane u tom postupku.”

Detaljan sadržaj navedenog rješenja, koji se tiče i načina osiguranja zaštite, te njegovo obrazloženje, dato je u pismenom otpravku rješenja, te Sud na ovom mjestu neće dodatno obrazlagati.

c) Prijedlog Tužilaštva za primjenu odredbe člana 273. stava 2. ZKP BiH

Tužilaštvo je dana 8.11.2007.godine, tokom glavnog pretresa, podnijelo prijedlog da se na glavnom pretresu pročita iskaz svjedoka – oštećenog Ante Rozića, obzirom da svjedok zbog izuzetno teškog zdravstvenog stanja, ne bi mogao pristupiti na glavni pretres.

Tužilaštvo je nadalje istaklo kako svjedok usljed 70% invalidnosti te nepokretnosti uopće ne može napustiti kuću, što isključuje i mogućnost video linka sa sudom mjesta boravka svjedoka. Potkrijepljujući svoje navode i medicinskom dokumentacijom pribavljenom iz općine Konjic, Tužilaštvo je predložilo čitanje iskaza ovog svjedoka datog tokom istrage, i to zapisnik o saslušanju svjedoka Ante Rozića broj: KT-RZ-115/06 od 18.10.2006.godine.

Branilac optuženog se usprotivio ovom prijedlogu, ističući kako se generalno protivi neraslušanju svjedoka pred pretresnim vijećem, da nije izvršio uvid u medicinsku dokumentaciju koja navodno potkrijepljuje navode o teškom zdravstvenom stanju, ali i da se protivi vještačenju zdravstvenog stanja koje bi izvršio vještak optužbe.

Sud je, prije donošenja konačne odluke o ovom prijedlogu, zatražio dopunu medicinske dokumentacije te vještačenje zdravstvenog stanja, koje bi se izvelo i usmeno – na glavnom pretresu.

Međutim, tužilac je dana 13.12.2007.godine, tokom glavnog pretresa, odustao od ovog svjedoka, objašnjavajući svoju odluku činjenicom da je izgubio svaki kontakt sa svjedokom.

Sud dakle, više n. je imao razloga da odluči je o osnovanosti prijedloga za primjenu odredbe člana 273. stava 2. ZKP BiH.

d) Odbijanje izvođenja određenih dokaza

Izjašnjavajući se o preciziranoj optužnici, branilac optuženog je dana 29.04.2008.godine, predložio izvođenje novih dokaza i to: dva materijalna dokaza – historijsku zabilješku i radnu knjižicu (ratni dnevnik) pomoćnika zapovjednika za sigurnost, te pozivanje svjedoka – eksperta Sefera Halilovića, suočenje Hasana Delića sa svjedocima A i B, suočenje svjedoka Mirka Zelenike i Mahmić Sedina, te pozivanje svjedoka Karačić – Hrnjez Milija.

Tužilaštvo se u potpunosti usprotivilo ovom prijedlogu, ističući prvenstveno da je optužnica precizirana više stilski nego suštinski, te da uopće nije došlo do izmjena činjeničnog stanja koje bi iziskivale nove dokaze.

S druge strane, Tužilaštvo je podsjetilo i na činjenicu da je odbrana predložene dokaze imala mogućnost uvesti i u toku izvođenja svojih dokaza, pa i u dodatnim dokazima, te da je ovakvo ponašanje očigledno upravljeno na odugovlačenje postupka.

Odlučujući o ovom prijedlogu, Sud je prvenstveno cijenio svrhu i rezultate izmjene optužnice, a u smislu odredbe člana 275.ZKP BiH koji propisuje: *Ako Tužitelj ocijeni da izvedeni dokazi ukazuju da se izmjenilo činjenično stanje izneseno u optužnici, on može na*

glavnom pretresu izmjeniti optužnicu. Radi pripremarja odbrane, glavni pretres se može odgoditi. U ovom slučaju ne vrši se potvrđivanje optužnice.

Uvidom u optuženicu podnesenu dana 10. a potvrđenu 16.05.2007.godine, Sud je utvrdio da se činjenično stanje izneseno u potvrđenoj optužnici ne razlikuje od onog iznesenog u preciziranoj optužnici. Precizirana optužnica, kako to i navodi tužilaštvo, sadrži uglavnom stilske izmjene, a one druge (poput preciziranja imena nekog od zlostavljača) ne predstavljaju bitne elementa činjeničnog opisa koji iziskuju dalju pripremu odbrane.

S druge strane, dokazi predloženi od branioca, kako je Tužilaštvo ispravno primjetilo, mogli su biti uloženi – izvedeni tokom glavnog pretresa, ali odbrana, očigledno, iste nije našla potrebnima u odbrani optuženog Zijada Kurtovića.

Ovo posebno, imajući u vidu prijedlog za suočenjem određenih svjedoka.

Zbog svega naprijed navedenog, Sud je, primjenjujući odredbu člana 263. stav 2. ZKP BiH, kojom je propisana mogućnost da se određeno pitanje ili dokaz ne dopusti, odbio izvođenje predloženih dokaza kao nepotrebno.

4. Završne riječi

a) Tužilaštva

U svom završnom izlaganju, Tužiteljica je istakla da smatra da je Tužilaštvo, iskazima salušanih svjedoka optužbe, kao i materijalnim dokazima koje je prezentiralo i uložilo u sudski spis, van svake razumne sumnje, dokazalo da je optuženi Zijad Kurtović, u inkriminisanom periodu postupao suprotno odredbama Ženevske konvencije o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata od 12.08.1949, odredbama Ženevske konvencije o zaštiti ratnih zarobljenika od 12.08.1949. godine, te odredbama Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu koji je sastavni dio IV Konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu od 18.10.1907. godine. Nesporno je da je u vrijeme izvršenja kaznenih djela koja se optužnicom stavljaju na teret optuženom, postojao oružani sukob između HVO i vojske RBiH, te da je optuženi bio pripadnik vojske RBiH, kao i da je u kritičnom periodu obnašao funkciju komandira Vojne policije pri bataljonu Drežnica.

Saglasni su svjedoci da je osoba kojoj su predati krajem rujna ili početkom listopada 1992. godine, i koja ih je najprije odvela u Župni ured gdje su udarani i ispitivani, a potom u crkvi gdje su zatočeni, da bi ih kasnije tjelesno i psihički mučila, ponižavala, vrijedala njihovo ljudsko dostojanstvo, njihovu nacionalnu i vjersku pripadnost, upravo on-optuženi Zijad Kurtović. Nesporno je i da su ovi svjedoci bila lica koja su od momenta njihovog pada pod vlast neprijatelja, pa do konačnog oslobođenja i repatrijacije, uživala zaštitu prema odredbama gore navedenih Konvencija.

Nisu saglasni iskazi svjedoka u pogledu datuma zatočenja, ali su saglasni u pogledu onoga što su doživjeli u crkvi u Donjoj Drežnici. Njihovim iskazima, sigurno je utvrđeno da ih je optuženi Zijad Kurtović, sam ili sa Hasanom Delićem, Senom, Nonom, Bimbom i drugim nepoznatim pripadnicima, udarao kipovima svetaca, nabijao im na glave slike svetaca, slike koje prikazuju Križni put Isusa Krista, tjerao da jedu listove Biblije i drugih svetih knjiga, udarao, tjerao da sviraju harmonij i pjevaju, gasio cigarete na vratu i ramenima svjedoku A, prisilio svjedoke A i B na oralni seks, tjerao da golim rukama hvataju žice od struje pod

naponom, primjenjivao mjere zastrašivanja i terora, te na druge načine prema njima nečovječno postupao.

U svom završnom izlaganju, Tužiteljica se nakratko osvrnula i na dokaze odbrane, iako isti, kako je u svojoj završnoj riječi istakla, uz puno poštovanje prava na odbranu, ne zavrijeđuju mnogo pažnje.

Tužiteljica prigovara vjerodostojnosti iskaza saslušanih svjedoka odbrane, smatrajući da su isti tokom svog svjedočenja iznijeli niz neistina, a sve u cilju neutvrđivanja istine i kaznene odgovornosti optuženog.

Tužiteljica osporava i dokaznu snagu materijalnih dokaza odbrane, smatrajući da se istima dokazuje ono što je svima već poznato i što uopšte nije bilo predmet ovog postupka.

I na kraju, smatrajući da je Tužiteljstvo BiH van svake razumne sumnje dokazalo, da je optuženi Zijad Kurtović u vrijeme oružanog sukoba između HVO i Armije RBiH, kršeći pravila međunarodnog prava, počinio kaznena djela na način, u vrijeme i na mjestu kako je to navedeno u činjeničnom opisu dispozitiva izmijenjene optužnice, Tužiteljica je predložila da se isti oglasi krivim i kazni kaznom zatvora koja će bar donekle predstavljati satisfakciju zatočenicima u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, koja će bar donekle umanjiti ožiljke na njihovim tijelima i dušama, te doprinijeti pomirenju i suživotu u BiH, kao i da sudeće vijeće, prilikom odmjeravanja kazne, kao otežavajuće okolnosti uzme raniju osuđivanost optuženog, svojstvo u vrijeme izvršenja kaznenih djela, te bezskrupuloznost i monstruoznost koju je izrazio u izvršenju istih.

Tužiteljica je predložila i da se prema optuženom Zijadu Kurtoviću, a na temelju odredbi člana 138. stav 1., a u vezi sa članom 132. stav 1. tačka d) ZKP BiH, odredi mjera pritvora.

b) Odbrane

Na početku svog završnog izlaganja, branilac optuženog je stavio prijedlog za donošenje presude kojom bi se optuženi Zijad Kurtović oslobodio od optužbe, smatrajući da Tužilaštvo nije, van svake razumne sumnje, dokazalo da je optuženi počinio inkriminisane radnje koje mu optužnica stavlja na teret, a što će pokušati i dokazati u svom završnom izlaganju.

Osvrnuvši se najprije na navode optužbe u završnoj riječi, branilac osporava istinitost i objektivnost istih, smatrajući da je Tužiteljica predmetni događaj doživjela isuviše lično, te svoje emocije prenijela u sudnicu, a što je svakako nedopustivo.

Nesporno je postojanje oružanog sukoba između HVO i vojske Republike BiH, kao i pripadnost optuženog vojsci RBiH, ali je sporno samo postojanje Voda vojne policije, kao i svojstvo zapovjednika iste u ličnosti optuženog. Ne postoji niti jedan pismeni trag, iz kojeg bi se na nesumnjiv način moglo zaključiti, da je u okviru Samostalnog Drežničkog bataljona, postojao Vod vojne policije, a još manje da je njegov zapovjednik bio u inkriminisano vrijeme upravo optuženi. Istraga je propustila preduzeti radnju koja je prema mišljenju odbrane bila neophodna, a to je prepoznavanje lica protiv kojeg vodi postupak, dok se naknadno prepoznavanje optuženog od strane svjedoka u sudnici, može kvalifikovati kao samoidentifikacija, jer je i logično da je lice koje sjedi pored svog branioca, lice protiv kojeg se vodi postupak.

Analizirajući subjektivne dokaze optužbe, branilac ističe da su isti neprecizni i neusklađeni, te protivriješni sami sebi, ali i drugim izvedenim dokazima. Nesporno je da su svjedoci optužbe lično zainteresovani za ishod postupka, odnosno da neko bude kažnjen za svo zlo koje im je nanijeto, ali se iz njihovih iskaza ne može, van svake razumne sumnje utvrditi,

da je to upravo počinio optuženi. Evidentno je i da su navedeni svjedoci svoje iskaze na glavnom pretresu u znatnoj mjeri izmijenili u odnosu na iskaze date u istrazi, što se ne može opravdati protekom vremena i činjenicom da sjećanja blijede, istina je samo jedna i nepromijenjena, a sve ostalo je dio konstrukcije koja podliježe promjenama.

Branilac prigovara i materijalnim dokazima optužbe, smatrajući iste nepouzdanim, obzirom da su sastavljeni znatno nakon događaja koji su predmet optužnice, tačnije poslije 1996. godine.

Nasuprot gore navedenom, dokazi odbrane, posebno alibi, dovoljni su da dovedu u sumnju dokaze optužbe i upute na nedvosmislen zaključak, da optuženi u inkriminisano vrijeme nije imao status zapovjednika voda vojne policije, niti je izvršio radnje koje mu se optužnicom stavljaju na teret, jer se isti u kritično vrijeme nalazio na potpuno drugom mjestu.

Na ovakav zaključak upućuju iskazi svih svjedoka odbrane, a kojima treba pokloniti povjerenje, jer su isti uskladani i nepromjenjivi, pa čak neki od svjedoka u svojim iskazima sebe inkriminišu.

Odbrana se protivi i primjeni KZ BiH, smatrajući da u konkretnom slučaju treba primijeniti KZ SFRJ, kao zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, a i kao zakon koji je blaži za učinioca.

Branilac smatra irelevantnom raniju osuđivanost svog branjenika, koja se u konkretnom slučaju, nikako ne može uzeti otežavajućom.

5. Primjenjivo pravo

Vezano za primjenjivo materijalno pravo, odbrana je prigovorila primjeni Krivičnog zakona BiH ističući da bi trebalo primijeniti Krivični zakon SFRJ, koji je bio na snazi u vrijeme navedenih događaja. Odbrana je stajališta da primjena bilo kojeg drugog zakona umjesto KZ SFRJ koji je bio na snazi u periodu relevantnom za ovaj predmet predstavlja kršenje načela zakonitosti. Odbrana se poziva na član 7. stav 1. Evropske konvencije i član 15. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Član 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, to jest, da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Uz to, član 4. Krivičnog zakona BiH reguliše da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela; ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenit će se zakon koji je blaži za počinioca.

Član 7. stav 1. Evropske konvencije takođe propisuje načelo zakonitosti. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH. Nadalje, ova odredba Evropske konvencije propisuje opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

Član 4a. KZ BiH propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja *“smatralo krivičnim čjelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.”*

Član 7. stav 2. Evropske konvencije propisuje isti izuzetak propisujući da stav 1. istog člana “...neće uticati na suđer, je i kažnjavar, je nekog lica za čir, jer, je ili nečir, jer, je kc, je se u vr, jeme počir, jer, ja smatralo krivičnim čjelom u skladu sa cpštir, pravir, načelir, ma kc, ja priznaju civilizovani narodi.” (Vidi takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima sadrži slične odredbe. Država Bosna i Hercegovina je, kao nasljednik Jugoslavije, ratifikovala ovaj Pakt.

Ovim se daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije) i od primjene krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela i primjene blažeg zakona u postupcima koji predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu.

Sud ističe da krivična djela za koje je optuženi proglašen krivim predstavljaju krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpadaju pod „*cpšte principe međunarodnog prava*” propisane članom 4a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i „*cpšta pravna načela kc, ja priznaju civilizovani narodi*” propisana stavom 2. člana 7. Evropske konvencije, te stoga KZ BiH može biti primijenjen u ovom slučaju na osnovu ovih odredaba.

Nadalje, činjenica da se krivičnopravne radnje nabrojane u članu 173. KZ BiH mogu pronaći i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu – u vrijeme izvršenja djela, i to u članu 142 KZ SFRJ, što važi i za krivičnopravne radnje nabrojane u članu 175. KZ BiH – odnosno članu 144 KZ SFRJ, kao i članu 179 KZ BiH odnosno članu 142. stav 2., članu 148. i 151 sve KZ SFRJ, znači da su ta krivična djela bila kažnjiva i po tada važećem krivičnom zakonu, što takođe doprinosi zaključku Suda u vezi sa načelom zakonitosti.

Gorenavedeno je u skladu sa stavom koji je zauzeo Odjel I Apelacionog odjeljenja Suda BiH u svojoj presudi protiv Abduladhima Maktoufa broj KPŽ 32/05 od 4.4.2006. godine i presudi protiv Dragoja Paunovića broj KPŽ 05/16 od 27.10.2006. godine. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je razmatrao ovo pitanje u žalbi A. Maktoufa (AP 1785/06) i u svojoj odluci od 30.3.2007. godine navodi: „68. U praksi, ni u jednoj državi bivše Jugoslavije u zakonodavstvu nije postojala mogućnost izricanja doživotnog zatvora niti dugotrajnih zatvorskih kazni, a što je Međunarodni krivični sud za zločine na području bivše Jugoslavije često činio (predmet Krstić, Galić, itd.). Istovremeno, koncept KZ SFRJ je bio takav da nije predviđao postojanje dugotrajnog niti doživotnog zatvora nego je za najteža krivična djela propisivao smrtnu kaznu, a za lakše oblike maksimalne zatvorske kazne do 15 godina zatvora. Dakle, jasno je da se ne može odvojiti jedna sankcija od cjelokupnosti cilja koji se žalio postići kaznenom politikom u vrijeme važenja tog zakona.“ „69. U vezi s tim, Ustavni sud smatra da nije moguće jednostavno „odstraniti“ sankciju i primijeniti druge, blaže sankcije i time praktično ostaviti neadekvatno sankcionirana najteža krivična djela.“

Vijeće je mišljenja da je princip obavezne primjene blažeg zakona isključen kada se radi o suđenjima za krivična djela za koja je u vrijeme počinjenja bilo apsolutno predvidljivo i opšte poznato da su u suprotnosti sa opštim pravilima međunarodnog prava. U ovom konkretnom slučaju, smatra se utvrđenim da je optuženi morao znati da tokom ratnog stanja primjena međunarodnih pravila ima prioritet i da kršenje međunarodno zaštićenih vrijednosti povlači teške posljedice. Ukoliko se analizira odredba člana 173. i 175. KZ BiH, očigledno je da je jasno rečeno da biće ovog krivičnog djela uključuje, između ostalog,

elemente kršenja međunarodnih pravila. To ovu grupu krivičnih djela čini posebnim, pošto nije dovoljno samo počinuti takva krivična djela nekom fizičkom radnjom, nego je nepohodno postojanje svijesti da se tim počinjenjem krše međunarodna pravila i pretpostavka da optuženi mora biti svjestan da je period rata ili sukoba ili neprijateljstava posebno osjetljiv i posebno zaštićen opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, te, kao takvo, to krivično djela poprima još veći značaj, a njegovo počinjenje povlači još teže posljedice nego što bi to bio slučaj sa krivičnim djelom počinjenim u nekom drugom periodu.

Takođe, uvrijeme kada su počinjena krivična djela, Bosna i Hercegovina je kao nasljednica države SFRJ bila strana potpisnica svih relevantnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom, odnosno krivičnom pravu.¹¹

Isto tako, običajni status krivične odgovornosti za zločin protiv čovječnosti i ratni zločin protiv civila i pojedinačne odgovornosti za ratne zločine počinjene 1992. godine potvrđen je i od strane Generalnog sekretara UN-a¹², Komisije za međunarodno pravo¹³, kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSJR)¹⁴. Ove institucije su utvrdile da krivična odgovornost za zločin protiv čovječnosti i ratne zločine protiv civilnog stanovništva predstavlja imperativni standard međunarodnog prava odnosno *jus cogens*.¹⁵ Zbog toga se čini neospornim da su zločin protiv čovječnosti i ratni zločini protiv civilnog stanovništva 1992. godine predstavljali dio međunarodnog običajnog prava. Ovaj zaključak potvrdila je i Studija o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu¹⁶ sačinjena od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Prema toj Studiji „teške povrede međunarodnog humanitarnog prava predstavljaju ratne zločine“ (pravilo 156), „pojedinci su krivično odgovorni za ratne zločine koje počinju“ (pravilo 151) i „Države moraju istraživati ratne zločine navodno počinjene od strane svojih državljana ili oružanih snaga, odnosno na vlastitoj teritoriji, te ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene. Takođe moraju istraživati i druge ratne zločine iz svoje nadležnosti, i ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene“ (pravilo 158).

Prema principu univerzalne nadležnosti, običajno međunarodno humanitarno pravo obavezuje svaku državu u svijetu, bez obzira da li je ratifikovala odgovarajuće međunarodne pravne instrumente. Tako je svaka država obavezna da krivično goni ili izruči (*aut dedere aut judicare*) sve osobe za koje se sumnja da su izvršile povredu običajnog međunarodnog humanitarnog prava.

¹¹ Ovo posebno uključuje: Konvenciju o genocidu (1948.g.); Ženevske konvencije (1949.) i njihove dodatne protokole (1977.g.); Konvenciju o ropstvu izmjerjenu 1956.g.; Konvenciju o rasnoj diskriminaciji (1966.g.); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.g.); Konvenciju o neprinjjerljivosti zastare ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (1968.g.); Konvenciju o aparthejdu (1973.g.); Konvenciju o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (1979.g.), UN Konvenciju o torturi (1984.g.)

¹² Izveštaj Generalnog sekretara UN u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti od 03.05.1993.godine, d.jelovi 34-35 i 47-48.

¹³ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta Zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996.g.)

¹⁴ MKSJ, Žalbeno vijeće, predmet Tadić, Odluka o pr.jedlogu odbrane za interlokutornu žalbu u pogledu nadležnosti, 02.10.1995.g., stav 151.; MKSJ, Pretresno vijeće, presuda u predmetu Tadić od 07.05.1997.g.; stavovi 618-623;

¹⁵ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta odredbi o odgovornosti države za radnje nezakonite prema međunarodnom pravu (2001.g.), član 26.

¹⁶ Jean-Marie Henchaerts i Luise Doswald-Beck; Običajno međunarodno humanitarno pravo; MKCK. Cambridge University Press, 2005., str. 568 i dalje.

Principi međunarodnog prava priznatog Rezolucijom 95 (I) Generalne skupštine UN (1946.g.) kao i od strane Komisije za međunarodno pravo (1950.g.) odnose se na „Nimberšku povelju i presude Suda“, te stoga i na ratne zločine općenito. „Principi međunarodnog prava priznati Poveljom Nimberškog suda i presudama Suda“, usvojeni od strane Komisije za međunarodno pravo 1950. godine i dostavljeni Generalnoj Skupštini propisuju u principu br. 1: „Svako ko počini neko djelo koje po međunarodnom pravu predstavlja zločin smatraće se odgovornim, te stoga podliježe kažnjavanju“. Princip II takode propisuje: „Činjenica da se domaćim zakonom ne izriče kazna za djelo koje prema međunarodnom pravu predstavlja zločin ne oslobađa odgovornosti osobu koja je djelo počinila prema međunarodnom pravu.“

Zbog toga krivična djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika treba u svakom slučaju svrstati u „opšte principe međunarodnog prava“ iz člana 3. i 4. (a) KZ BiH. Zato je, bez obzira na to da li se posmatra sa aspekta međunarodnog običajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili „principa međunarodnog prava“, nesporno da su zločin protiv čovječnosti i ratni zločini protiv civilnog stanovništva predstavljali krivična djela u kritičnom periodu, odnosno da je načelo zakonitosti bilo zadovoljeno i u smislu *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*.

Prema tome, krivična djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika, te krivično djelo povrede zakona ili običaja rata su predstavljala krivična djela i u inkriminisanom periodu.

6. Nalazi Suda

a) Opća razmatranja ocjene dokaza

Sud je cijenio dokaze u ovom predmetu u skladu sa važećim procesnim zakonom tj. Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. Sud je na optuženog primijenio pretpostavku nevinosti iz člana 3. ZKP BiH koja utjelovljuje osnovni zakonski princip tako da Tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog, pri čemu ona mora biti dokazana van razumne sumnje.

Prilikom ocjene iskaza svjedoka koji su svjedočili pred sudom, Sud je u obzir uzeo njihovo držanje, vladanje i karakter u mjeri u kojoj je to bilo moguće. U pogledu svih svjedoka, Sud je takode u obzir uzeo vjerovatnoću, dosljednost i druge dokaze, te okolnosti predmeta. Nadalje, Sud je tokom cijelog postupka bio svjestan činjenice da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su svjedočili, njihovog integriteta, iskrenosti i činjenice da su se obavezali da će govoriti istinu u smislu zakletve koju su dali.

Nije dovoljno samo da je iskaz svjedoka dat iskreno. Pravo pitanje u pogledu iskaza kojim se vrši prepoznavanje nije da li je taj iskaz dat iskreno, nego takode i da li je pouzdan. Pretresno vijeće je tokom cijelog postupka bilo svjesno da je u iskazima o činjenicama koje su se dogodile ponekada (puno) godina prije davanja iskaza prisutna nesigurnost usljed nestalnosti ljudske percepcije traumatičnih događaja i sjećanja na njih.

U pogledu dokaza iz druge ruke, Sud ističe da se u praksi Suda prilično ustalio stav prema kojem su dokazi iz druge ruke prihvatljivi. Pored toga, u smislu člana 15. ZKP BiH, Sud je

slobodan u ocjeni dokaza. Stav koji je Sud zauzeo je bio taj da Sud mora biti uvjeren da su ti iskazi pouzdani u smislu da su dobrovoljno dati, istiniti i pouzdani. Nadalje, dokazna vrijednost iskaza iz druge ruke zavisice od konteksta i karaktera predmetnog iskaza i/ili od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim dokazima.

Sud smatra da posredni dokazi predstavljaju dokaze o činjenicama o događaju ili krivičnom djelu iz kojih logično proizilazi predmetna činjenica. Takvi dokazi uzeti pojedinačno mogu biti sami po sebi nedovoljni za utvrđivanje neke činjenice, ali ukoliko se sagledaju u svojoj ukupnosti, njihov kolektivni i kumulativni karakter može biti razotkrivajući i ponekad i presudan.

U ovom konkretnom predmetu, dokumentarni dokazi nisu bili obimni, a odbrana je već prilikom njihovog uvođenja tokom glavnog pretresa održanog dana 10.01.2008.godine, istakla kako se neće protiviti ulaganju niti jednog materijalnog dokaza Tužilaštva, dok će svoju konačnu ocjenu dokaznog postupka iznijeti u završnim riječima. Ipak, na glavnom pretresu održanom dana 24.04.2008.godine odbrana je osporila autentičnost određenih dokaza, a posebno istakla da određeni dokumenti nisu sačinjeni od ovlaštenih osoba.

Da bi ocijenio vjerodostojnost dokumenata, Sud ih je razmatrao u svjetlu dokaza kao što su drugi dokumentarni dokazi i iskazi svjedoka. Pored toga, čak i kada je Sud bio uvjeren u vjerodostojnost dokumenata on nije automatski prihvatao izjave sadržane u tim dokumentima kao tačan prikaz činjenica. Sud je zaista cijenio te izjave u svjetlu svih dokaza koje je imao pred sobom.

Takode, članom 15. ZKP-a BiH ustanovljen je princip slobodne ocjene dokaza, koji daje Sudu pravo da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica slobodno, tj. u ocjeni da li postoji ili ne postoji neka činjenica nisu vezani, niti ograničeni posebnim formalnim dokaznim pravilima. Vrijednost dokaza nije unaprijed određena, ni kvalitativno ni kvantitativno. U smislu slobodne ocjene dokaza Sud je dužan savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak o tome da li je neka činjenica dokazana. Pri tome ocjena dokaza obuhvata njihovu logičku i psihološku ocjenu. Slobodna ocjena dokaza je ograničena principom zakonitosti dokaza.

Članom 10. ZKP-a BiH definiran je pojam nezakonitog dokaza, na način da se kao pravno nevaljani dokazi određuju oni izvori saznanja koji su pribavljeni ili izvođeni na zakonom zabranjen način. Dokazi pribavljeni povredama osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i bitnim povredama procesnog zakona označavaju se kao nezakonito dobiveni dokazi, koji zajedno sa dokazima pribavljenim na nezakonit način predstavljaju pravno nevaljane dokaze na kojima nije moguće temeljiti sudske odluke.

Pitanje nezakonitih dokaza se može svrstati u tri osnovne kategorije:

1. dokazi pribavljeni povredama određenih temeljnih prava i sloboda,
2. dokazi za koje je izričito u zakonu predviđeno da se ne smiju upotrijebiti kod donošenja sudske odluke u krivičnom postupku,
3. dokazi do kojih organ krivičnog postupka ne bi došao bez podataka iz nezakonitih dokaza (tzv. plodovi otrovne voćke)

Član 274. stav 2, ZKP-a BiH govori o vjerodostojnosti pojedinih dokaza koji moraju biti original pismena, spisa, zapisa, snimaka, fotografija ili sličnog ekvivalenta. ZKP BiH u članu 20. tačka p) određuje pojam „original“, tako je to spis, snimak ili sličan ekvivalent kojim se ostvaruje isto dejstvo od strane osobe koja ga piše, snima ili izdaje. U okviru ove tačke pojam „original“ određen je tako da obuhvata i fotografije, odnosno negative i kopije. U tački r) člana 20. ZKP-a BiH za potrebe krivičnog postupka data je definicija pojma „kopija“, na način da se koristeći dostignuća nauke koriste se određeni postupci (preslikavanje, uvećavanje, umanjivanje, presnimavanje, reprodukcija) kojima se mogu pripremati kopije sa originala i matrica. Razni tehnički snimci, ako su pribavljeni pod uslovima i na način propisan ZKP-om BiH, mogu se koristiti kao dokazi u krivičnom postupku. Međutim, presuda se ne može zasnivati samo na snimcima kao jedinom dokazu, jer se dovodi u pitanje član 6. stav 2. (pretpostavka nevinosti) i član 8. EKLJP (pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života) – v. Schenk protiv Švajcarske, presuda od 12.07.1998. Serija A, br. 140. Nadalje, ZKP BiH u članu 20. tačka s) definiše pojam „telekomunikacijska adresa“, što prema ovom zakonu, a za potrebe krivičnog postupka svaki telefonski broj, bez obzira da li je linijski ili mobilni, te elektronska (e-mail) ili internet adresa. Za pojam „telekomunikacijska adresa“, kako je to određeno u tački s), bitno je da određenu adresu posjeduje ili koristi određena osoba.

Često zna biti problematizirano pitanje originalnosti ili fotokopije dokumenta čiji sadržaj je važan za proces dokazivanja. Iako načelno postoji stav o potrebi da se sudu dokumenti predaju u originalu, taj stav sam po sebi ne isključuje mogućnost korištenja kao zakonitog dokaza i kopije nekog dokumenta. O tome Vrhovni sud Republike Hrvatske u svojoj odluci broj I KŽ-645/01:

"U pravu su optuženici kada navode da se svi dopisi koji imaju značenje dokaza podnose u izvorniku, što u konkretnom slučaju nije učinjeno sa zapisnikom o ispitivanju osumnjičenika N. Š. od 8. svibnja 1999. godine (list 72-74 spisa), niti je prvostupanjski sud, unatoč nastojanja, uspio pribaviti izvornik tijekom postupka. Međutim, protivno žalbenim navodima ne može se prihvatiti da se radi o nezakonitom dokazu u smislu čl. 9. st. 2. ZKP, samo iz tog formalnog propusta budući opt. Š. ne osporava autentičnost tog zapisnika, isti nije pribavljen kršenjem Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom zajamčenih prava obrane, a sam optuženik je i u tijeku glavne rasprave, kada je iznosio obranu, izjavio da ostaje kod te obrane, koja je zatim pročitana i za koju je naveo da je upravo, ono što je pročitano, govorio pred redarstvenim vlastima. Osim toga, s obzirom da optuženik Š. u cijelosti poriče počinjenje djela nije prihvatljivo da se pobijana presuda temelji na tom dokazu pa stoga i kada bi se prihvatilo da se radi o dokazu iz čl. 9. st. 2. ZKP nije ostvaren žalbeni osnov protupravne povrede iz čl. 367. st. 2. ZKP."

Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) ustanovio je opšte pravilo prema kojem se procjenom dokaza bave nacionalni sudovi. Što se tiče odluka Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP), ustanovljeno je opšte pravilo prema kojem se procjenom dokaza bave nacionalni sudovi. Budući da u Konvenciji ne postoji izričita odredba o tome, ESLJP se nije upustio u postavljanje pravila o dokazima i čvrsto je ostao pri stavu da njegov zadatak nije da presuđuje o tome da li su dokazi bili na primjeren način prihvaćeni na sudenju, što je u načelu pitanje koje se reguliše shodno nacionalnom zakonu,

nego da utvrdi da li je sudski postupak u cjelini bio pravičan. Prilikom razmatranja da li je suđenje bilo pravično, Sud ispituje način na koji su dokazi pribavljeni i ukoliko su prikupljeni na način kojim je prekršeno neko od prava iz Konvencije, prirodu tog kršenja. Težina se pridaje pitanju da li je osuđujuća presuda zasnovana isključivo ili uglavnom na osporavanim dokazima i da li su prava odbane u dovoljnoj mjeri ispoštovana. Načelo prema kojem su pravila o dokazima pitanje koje se reguliše nacionalnim zakonom utvrđeno je u predmetu *Schenk v. Switzerland /Schenk protiv Švicarske/* i nakon toga u brojnim prilikama potvrđeno od strane tog suda. ESLJP je zauzeo sljedeći stav:

Premda član 6. Konvencije garantuje pravo na pravično suđenje, njime se ne postavljaju nikakva pravila o prihvatljivosti dokaza kao takva, pa je stoga to prvenstveno pitanje koje se reguliše nacionalnim pravom. Sud, stoga, ne može načelno ili općenito isključiti mogućnost da protivpravno pribavljeni dokazi ove vrste mogu biti prihvatljivi.

U predmetu *Khan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ESLJP je zauzeo stav da se korištenje dokaza pribavljenih na način kojim se krše prava iz Konvencije ne kosi nužno s pravom na pravično suđenje. U tom predmetu nije sugerisano da pravo na pravično suđenje nužno za sobom povlači izuzimanje dokaza pribavljenih na način kojim se krši član 8, nego da se osuđujuća presuda zasnovana samo na dokazima pribavljenim protivpravnim radnjama organa krivičnog gonjenja kosi sa zakonskim odredbama i nije u skladu sa članom 6. Odbacivši žalbu žalioca, sud je naznačio da je on imao više nego dovoljnu priliku da ospori vjerodostojnost tog snimka i da nacionalni sudovi imaju diskreciono pravo da izuzmu dokaze ukoliko smatraju da bi njihovo prihvatanje učinilo suđenje nepravičnim.

Što se tiče prakse Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, stav je da u Pravilniku ne postoji nijedno pravilo koje se odnosi na izuzimanje nezakonito pribavljenih dokaza i da, kao što je potvrđeno u predmetu *Kordić*, "čak i ako se utvrdi nezakonitost [. . .] [d]ošli smo do zaključka da [. . .] dokazi pribavljeni prisluškivanjem telefonskih razgovora neprijatelja za vrijeme rata sigurno ne potpadaju pod postupanje opisano u pravilu 95. Oni nisu u suprotnosti s integritetom postupka i sigurno ga ne bi ozbiljno narušili". Ovakav stav je prihvaćen i u odluci pretresnog vijeća u predmetu *Brđanin* od 03.10.2003. godine.

Dakle, Sud je prilikom ocjene dokaza uspostavio pravu mjeru između temeljnih prava optuženog i suštinskih interesa krivičnog gonjenja lica optuženog za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

b) Opća obilježja krivičnog djela Ratni zločin protiv civilnog stanovništva

U skladu sa optužnicom Tužilaštva, optuženi se, između ostalog, tereti za počinjenje krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačke c), e) i f) koje glase:

“Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela:

c) ubijanja, namjerno nanošenje osobi snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenja), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge znanstvene eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja;

e) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njezine bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), prisiljavanje na prostituciju, prinudno prisiljavanje na zastrašivanje i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protuzakonno odvođenje u koncentracijske logore i druga protuzakonita zatvaranja, oduzimanje prava na pravično i nepristrano suđenje, prisiljavanje na službu u neprijateljskim oružanim snagama ili u neprijateljskoj obavještajnoj službi ili upravi;

j) prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjivanje stanovništva, konfiskaciju imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protuzakonno, samovoljno i većim potrebama neopravdano uništavanje ili prisvajanje imovine u velikim razmjerama, uzimanje nezakonite i nesrazmjerno velike kontribucije i реквизиције, smatranje vrjednosti domaće novčane jedinice ili protuzakonito izdavanje novca,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Opšti elementi krivičnog djela zločin protiv civilnog stanovništva, koji trebaju biti dokazani od strane Tužilaštva, proizilaze iz njegove pravne definicije:

- i. Djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava;
- ii. Kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije;
- iii. Djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom;
- iv. Počinitelj mora narediti ili počiniti djelo.

i. Djelo počinioca mora biti počinjeno u suprotnosti sa međunarodnim pravom.

Optužnica tereti optuženog Kurtović Zijada za zločine protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH, naime, da je u inkriminisanom periodu postupao suprotno članu 3. stav 1. tačka a) i c) Ženevske konvencije o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata iz 1949. godine (u daljem tekstu: Ženevska konvencija).

Član 3. stav 1. tačka a) i c) Ženevske konvencije glasi:

“U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od Strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe:

1) *Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koja su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usljed bolesti, rane, lišenja slobode, ili iz bilo kojeg drugog uzroka, postupće se, u svakoj prilici, čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili užderju, polu, rođerju ili imovnom stanju, ili bilo kome drugom sličnom njerilu.*

U tom slučaju, zabranjeni su i u buduće se zabranjuju, u svako doba i na svakom mjestu, prema gore navedenim licima, između ostalih i sljedeći postupci:

- a) povrede koje se nanose životu i tjelesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, osakaćenja, svireposti i mučenja;*
- c) povreda ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci;*

Član 2. tačka b) Dopunskog protokola uz ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) propisuje:

„pod izrazom „pravila međunarodnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima“ podrazumijevaju se pravila sadržana u međunarodnim sporazumima u kojima učestvuju strane u sukobu, kao i principi i pravila međunarodnog prava koja su opće priznata:“

Zajednički član 3. Ženevske konvencije iz 1949. godine, generalno se smatra odredbom običajnog prava i obavezujući je za sve strane u sukobu, bilo unutrašnjem ili međunarodnom, te je ista odredba bila važeća u vrijeme i na mjestu događaja za koje se optuženi tereti.

Kod tumačenja ove odredbe, jasno je da nije neophodno da počinitelj zna za ili da namjerava da krši međunarodne norme, već je dovoljno da je samo počinjenje suprotno pravilima međunarodnog prava.

Da bi se utvrdilo kršenje pravila međunarodnog prava, neophodno je da se utvrdi protiv koga je počinjenje bilo usmjereno, odnosno da li je djelo bilo usmjereno protiv posebne kategorije stanovništva zaštićene članom 3. stav 1. Ženevske konvencije.

Prema definiciji pojma zaštićene kategorije sadržanoj u članu 3. stav 1. Ženevske konvencije, civili su lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i/ili lica onesposobljena za borbu.¹⁷

Osim toga, Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije definiše civile u negaciji, navodeći da su civili „lica koja nisu pripadnici oružanih snaga“.¹⁸

Član 43. stav 1. Protokola I, predviđa da:¹⁹

„oružane snage strane u sukobu se sastoje od svih organiziranih oružanih snaga, grupa i jedinica, stavljenih pod komandu koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim

¹⁷ *Tužilac protiv Blagjevića i Jokića*, predmet broj IT-02-60-T, presuda, 17.01.2005. godine, stav 544.

¹⁸ J. Pietet i drugi, Komentar, Dopunski protokol uz ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), 08.06.1977. godine, str. 610.

¹⁹ Pored ukazivanja na član 43. Dopunskog protokola I, član 50. („Definicije civila i civilnog stanovništva“) istog protokola takođe eksplicitno upućuje na član 4(A) Treće ženevske konvencije u pogledu onih koji su obuhvaćeni definicijom oružanih snaga. Komentar člana 50. Dopunskog protokola I, međutim, ukazuje da član 43. Dopunskog protokola I sadrži novu definiciju koja obuhvata odredbe člana 4(A) Treće ženevske konvencije; vidi *supra* bilješku 4, str. 611.

potčinjenima čak i kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje. Ove oružane snage podliježu internom sistemu discipline koji osigurava, između ostalog, poštovanje pravila međunarodnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima.“

Prema tome, izuzev pripadnika oružanih snaga, svaka osoba prisutna na teritoriji jeste civil.²⁰ Član 50. Protokola I dalje smatra da civilno stanovništvo čine sve osobe koje su civili i da prisustvo među tim civilnim stanovništvom osoba koje nisu obuhvaćene definicijom civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera. Član takođe navodi da će se, u slučaju sumnje, osoba smatrati za civila.

Prema tome, imajući u vidu definiciju pojma „civil“, koja eksplicitno navodi da su civili sve osobe koje ne učestvuju u neprijateljstvima i koje nisu pripadnici oružanih snaga, jasno je da su sve osobe oštećene nedopuštenim ponašanjem optuženog opisanom u tačkama 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9 i 10. izreke, bile civili. Prema tome, mogućnost učestvovanja u borbi je isključena. Niko od ovih osoba nije imao oružje. Oni nisu bili u mogućnosti da se bore, a djelo za koje se optuženi tereti je bilo usmjereno protiv civila čija nacionalnost je različita od nacionalnosti vojne snage koja je kontrolisala teritoriju na kojoj su civili živjeli. Ova kategorija civila je posebno zaštićena međunarodnim pravom. Povrede koje se nanose životu i tjelesnom integritetu, su posebno zabranjene prema ovoj kategoriji. Stoga je očigledno da su krivične radnje navedene u optužnici, a koje je, kako će u daljem tekstu biti obrazloženo, optuženi počinio, bile u suprotnosti sa pravilima međunarodnog prava, naime članom 3. stav 1. tačka a) i c) Ženevske konvencije.

ii. Kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije.

Član 173. KZ BiH predviđa da krivično djelo mora biti u vezi sa kršenjima pravila međunarodnog prava za vrijeme, između ostalog, oružanog sukoba. S obzirom da je vijeće utvrdilo da radnje optuženog ispunjavaju elemente kršenja pravila međunarodnog prava, naime, člana 3. stav 1. tačke a) i c) Ženevske konvencije, koja predviđa da se član primjenjuje na oružani sukob koji nema karakter međunarodnog sukoba, u tom pogledu vijeće konstatuje da su mnogi sudovi zaključili da se ovaj član primjenjuje ne samo na unutrašnje sukobe, nego i na sukobe međunarodnog karaktera.²¹ Međutim, Sud se nije bavio utvrđivanjem karaktera oružanog sukoba za koji je u ovom predmetu utvrđeno da se desio u BiH u vrijeme relevantno za optužnicu, jer član 173. KZ BiH ne zahtijeva da karakter oružanog sukoba, unutrašnjeg ili međunarodnog, bude utvrđen.

Oružani sukob postoji kada god postoji pribjegavanje oružanoj sili između država ili je to produženo oružano nasilje između državnih vlasti i organizovanih naoružanih grupa ili između takvih grupa unutar jedne države. U smislu zajedničkog člana 3. priroda ovog

²⁰ Vidi *supra* bilješku 4, str 611.

²¹ *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet broj IT-96-21-A, presuda, 20.02.2001. godine, stavovi 140-152, posebno stav 147. Vidi takođe *Tužilac protiv Hadžihasanovića i drugih*, predmet broj IT-01-47-AR72, *Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost*, 16.07.2003. godine, stav 13.

oružanog sukoba nije relevantna. Naime, nije bitno da li se ozbiljno kršenje desilo u kontekstu međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba, ukoliko su slijedeći uslovi ispunjeni: povreda mora predstavljati kršenje odredbi međunarodnog humanitarnog prava; odredba mora biti običajne prirode ili ako pripada ugovornom pravu, traženi uslovi moraju biti ispunjeni; povreda mora biti ozbiljna, odnosno mora predstavljati kršenje odredbe koja štiti bitne vrijednosti a kršenje mora obuhvatati teške posljedice za žrtvu, te povreda odredbi mora obuhvatati individualnu odgovornost lica koje krši odredbu.

Pored saglasnosti stranaka o činjenici postojanja oružanog sukoba, važno je istaći i da iz materijalnih dokaza izvedenih od strane Tužilaštva, proizilazi da je postojao oružani sukob između HVO i Armije RBiH u inkriminisanom periodu, a sukob se neizbježno desio i na teritoriji Drežnice – Mostara.

Važno je takođe spomenuti i da je u postupcima pred MKSJ više odbrana (neuspješno) poricalo postojanje oružanog sukoba u odnosu na konkretni zločin za koji je okrivljeni bio optužen, tvrdeći da je do zločina došlo izvan oružanog sukoba (slučajevi *Kunarac*, *Blaškić*, *Tadić*...). Međutim, "(n)ije potrebno dokazati da se sukob odvijao na svakom metru područja okvirno obuhvaćenog sukobom" Zločini moraju biti povezani s oružanim sukobom, svojom prirodom ili svojim posljedicama, da bi ih se moglo tretirati kao ratne zločine. Međutim, da bi moglo biti tretirano kao ratni zločin, pojedinačno djelo ne mora vremenski i prostorno koincidirati s efektivnim sukobom, te može biti počinjeno izvan neposredne borbe (predmeti *Vasićević* i *Rutaganda*). Sam zločin nije nužno „vojne“ prirode i ne mora nužno biti dio politike ili službeno poticane prakse, plana i sl.

Smatra se da oružani sukob postoji "svuda gdje se pribjeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države."

Područje na kojem se konkretno odvijaju borbe ne poklapa se nužno sa geografskom zonom na koju se primjenjuje ratno pravo. Ono se primjenjuje na čitavoj teritoriji zaraćenih država, odnosno, u slučaju internih oružanih sukoba, na čitavoj teritoriji pod kontrolom jedne od strana, nezavisno od toga da li se na tom mjestu stvarno vode borbe, sve do zaključenja mira ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronade mirno rješenje. Dakle, kršenja zakona i običaja ratovanja mogu se počinuti u vrijeme i na mjestu gdje se ne vode nikakve borbe. Naime, između djela optuženog i oružanog sukoba može postojati tijesna veza, čak i ako zločini nisu počinjeni u vrijeme aktualnih borbi ili na samom mjestu njihovog odvijanja. Da bi taj uslov bio zadovoljen, dovoljno je, na primjer, da su zločini u tijesnoj vezi sa neprijateljstvima koja su se odvijala na drugim dijelovima teritorije pod kontrolom strana u sukobu.

Ono po čemu se u krajnjoj konsekvenci ratni zločin razlikuje od običnog krivičnog djela koje podliježe nacionalnom zakonodavstvu jeste to da su ratni zločini određeni kontekstom u kojem su počinjeni - oružanim sukobom - ili pak o njemu ovise. Ratni zločin nije nužno neko planirano djelo niti plod neke politike. Ne traži se uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da počinu zločin, njegovu odluku da ga počinu, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen. Stoga je za zaključak da su krivična djela usko povezana s oružanim sukobom dovoljno ako se utvrdi, kao što je ovdje

slučaj, da je počinitelj djelovao u službi oružanog sukoba ili pod okriljem oružanog sukoba. Zaključak Suda o tom pitanju je neosporiv.

Da bi utvrdilo da li je određeno djelo u dovoljnoj mjeri povezano s oružanim sukobom, Sud je, između ostalog, uzeo u obzir sljedeće faktore: činjenicu da je počinitelj zločin borac, da žrtve nisu borci, da žrtve pripadaju suprotstavljenoj strani, da se može smatrati da je to djelo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojnog pohoda, te da počinjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti počinitelja ili spada u njihov okvir.

Nesporno je da se ratno pravo često može odnositi na djela koja, doduše, nisu počinjena na mjestu gdje su vodene operacije ali su suštinski povezana sa sukobom. Ratno se pravo može primijeniti na dvije vrste krivičnih djela. Ratno pravo nužno ne zamjenjuje zakone koji su na snazi u vrijeme mira: ono im može pridodati neophodne elemente zaštite koja se mora pružiti žrtvama u vrijeme rata.

iii. Djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom

Treći uslov dopušta da se napravi razlika da se ne mogu svi zločini počinjeni u vrijeme oružanog sukoba automatski označiti kao ratni zločini. Međunarodna sudska praksa je čvrsto utvrdila da bi se djelo označilo kao ratni zločin mora postojati dovoljan nexus sa oružanim sukobom; to jest, djela optuženog moraju biti „u tijesnoj vezi sa oružanim sukobom“.²²

Ova tijesna veza ne znači nužno da se borbe moraju zaista voditi na teritoriji gdje se djela počinjavaju. Žalbeno vijeće MKSJ u predmetu *Tadić* je smatralo da se: „međunarodno humanitarno pravo primjenjuje na cjelokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na cjelokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne, i nastavlja se primjenjivati sve do zaključenja mira, ili u slučaju unutrašnjih oružanih sukoba, sve dok se ne pronade mirno rješenje.“²³

Nadalje, „ne traži se zapravo uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina. Ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da počinji zločin, njegovu odluku da ga počinji, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen“.²⁴

Kako bi se utvrdilo da li su djela zaista bila 'u tijesnoj vezi sa oružanim sukobom', žalbeno vijeće u predmetu *Kanarac* je navelo pokazatelje poput: „činjenice da je počinitelj zločina borac, da žrtva nije borac, da žrtva pripada suprotstavljenoj strani, da se može smatrati da je to djelo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojnog pohoda, te da počinjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti počinitelja ili spada u njihov okvir.“²⁵

²² Vidi, *inter alia*, *Tužilac protiv Kunarca*, predmet broj IT-96-23 & IT-96-23/1-A, presuda, 12.06.2002. godine, stav 55; *Tužilac protiv Vasićevića*, predmet broj IT-98-32-T, presuda, 29.11.2002. godine, stav 24; Odluka o nadležnosti suda u predmetu *Tadić*, stav 70.

²³ Odluka o nadležnosti suda u predmetu *Tadić*, stav 70.

²⁴ *Tužilac protiv Kunarca i drugih*, predmet broj IT-96-23 & IT-96-23/1-A, presuda, 12.06.2002. godine, stav 58.

²⁵ *Ibid* stav 59.

Uzimajući u obzir izvedene dokaze, sud nalazi da su djela optuženog bila u dovoljnoj mjeri povezana sa oružanim sukobom. Sud posebno uzima u obzir poziciju optuženog u vojnoj strukturi – tj. pripadnost jedinici fizičkog obezbjeđenja komande, njegovo svakodnevno prisustvo na mjestu izvršenja zločina, kao i dužinu vremenskog perioda tokom kojeg se zabranjeno postupalo prema zarobljenicima u crkvi „Svih Svetih“ u Drežnici. Pored toga, obzirom na njegov rad i dužnosti, ne može biti sumnje u pogledu znanja optuženog za oružani sukob i činjenice da je on u velikoj mjeri učestvovao u njemu.

iv. Počinilac mora narediti ili počiniti djelo

Iz iskaza svjedoka optužbe, direktnih žrtava zabranjenog ponašanja optuženog, nedvojbeno proizlazi da je optuženi izvršio radnje koje predstavljaju obilježja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, a koje radnje su imale za cilj teško lišenje osnovnih prava, kao što su pravo slobodu i sigurnost, što je u suprotnosti sa međunarodnim pravom i što je, u skladu sa gore citiranom odredbom člana 3. stav 1. Četvrtе Ženevske konvencije, nedopustivo protiv nenaoružanih osoba ili onih koji ne čine dio oružanih snaga, i njima je van sumnje počinio kršenja pravila međunarodnog prava. Djela su počinjena tokom oružanog sukoba za koji je optuženi znao i u kojem je nesumnjivo učestvovao.

Obrazloženje ovakvog zaključka Suda, slijedi u daljem tekstu.

c) Opća obilježja krivičnog djela Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika

Optuženi se prema optužnici tereti da je kršenjem pravila međunarodnog prava, mučio zarobljenike, i nanosio im velike patnje i povrede tjelesnog integriteta, te da je sudjelovao u nanošenju istih povreda, kao i vršio te sudjelovao u nečovječnom postupanju i primjenjivanju mjera zastrašivanja i terora, i prisiljavao na prinudni rad, čime je povrijedio odredbu člana 3. stava 1. tačke a) i c) Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima.

Član 175. tačka a) i b) KZ BiH i zajednički član 3. Ženevskih konvencija

Optužbe protiv optuženog su podignute na osnovu člana 175. tačka a) i b) KZ BiH i člana 3. zajedničkog za Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. godine (u daljem tekstu: zajednički član 3.). U svojim relevantnim dijelovima, član 175. tačka a) određuje da "Ko kršeći pravila međunarodnog prava, prema ratnim zarobljenicima naredi ili učini koje od ovih djela: a) lišenja drugih osoba života (ubistva), namjerna nanošenja osobama snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenja), nečovječno postupanje ... „ i/ili tačka b) nanošenje velikih patnji ili ozljeda tijela ili povreda zdravlja“, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora",

Zajednički član 3. Ženevskih konvencija, u relevantnim dijelovima, glasi: "U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od Strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe: 1) Prema osobama koje ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe onesposobljene za borbu usljed bolesti, rana, lišenja slobode, ili iz bilo kojeg drugog razloga, postupaće se u svakoj prilici, čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije

zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjedenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili nekom drugom sličnom mjerilu. U tom cilju, zabranjeni su i u buduće se zabranjuju, u svako doba i na svakom mjestu, prema gore navedenim osobama sljedeći postupci: a) povrede koje se nanose životu i tjelesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, osakaćenja, svireposti i mučenja...".

Za postojanje krivičnog djela iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH i zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija, moraju biti ispunjena dva preliminarna uslova. Prvo, mora postojati oružani sukob, međunarodni ili domaći, u vrijeme relevantno za optužnicu. Štaviše, moraju biti ispunjena i dva dodatna uslova da bi krivično djelo bilo procesuirano prema zajedničkom članu 3. Ženevskih konvencija i članu 175. tačka a) i b) KZ BiH. Član 175. KZ BiH prenosi jurisdikciju na Sud pod uslovom da povreda predstavlja kršenje pravila međunarodnog prava, dok zajednički član 3. Ženevskih konvencija određuje da je žrtva osoba koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

Opći uslovi

Prema gore navedenom, zakon se ne primjenjuje osim ako navodna krivična djela nisu počinjena u kontekstu oružanog sukoba i sa dovoljnom vezom između navodnog krivičnog djela i oružanog sukoba.

1. Postojanje oružanog sukoba Sud je obrazložio kod općih obilježja Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, i to u odjeljku 6.b.ii obrazloženja.

2. Veza između optuženog i oružanog sukoba takode je obrazložena u obrazloženju za krivično djelo Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, i to u dijelu 6.b.iii obrazloženja, dok će zaključak Suda o konkretnih radnjama optuženog biti iznesen u dalje tekstu.

3. Dodatni uslovi iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH i zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija

i. Povreda međunarodnog prava iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH

Optužba za nečovječno postupanje i nanošenje velikih patnji ili ozljeda tijela zarobljenicima, i ostale radnje koje se optuženom stavljaju na teret, kao povrede zakona i običaja rata u konkretnom predmetu zasniva se na zajedničkom članu 3. Ženevskih konvencija, koji propisuje minimum obaveznih pravila i odražava fundamentalne humanitarne principe na kojima su u potpunosti zasnovane Ženevske konvencije. Takode je opšteprihvaćeno da je zajednički član 3. dio međunarodnog običajnog prava,⁴² te da nečovječno postupanje predstavlja tešku povredu međunarodnog humanitarnog prava, što, naravno, povlači individualnu krivičnu odgovornost.⁴⁴ Prema tome, pretresno vijeće

⁴² Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, t. 89; Presuda po žalbi u predmetu *Čelebići*, t. 143.

⁴⁴ Presuda po žalbi u predmetu *Čelebići*, tačke 153-174, posebno t. 167. Pretresno vijeće navodi da je odredbama Krivičnog zakona SFRJ, koji je Bosna i Hercegovina preuzela u aprilu 1992. godine, (KZ SFRJ, izdanje iz 1990. godine, član 142-143), utvrđena nadležnost sudova u BiH za ratne zločine počinjene u vremenu rata, oružanog sukoba ili okupacije, pri čemu se ne pravi nikakva razlika između unutrašnjeg i međunarodnog oružanog sukoba. Stoga se optuženi u konkretnom slučaju može smatrati individualno krivično odgovornim prema domaćem zakonu za zločine za koje se optužnicom tereti.

zaključuje da navedeni zločini predstavljaju povredu međunarodnog prava, te da spadaju u zabranjene radnje iz člana 175. tačka a) i b) KZ BiH.

ii. Osobe koje aktivno ne učestvuju u neprijateljstvima iz zajedničkog člana 3. Ženevskih konvencija

Na kraju, zajednički član 3. Ženevskih konvencija traži od Optužbe da dokaže da je žrtva bila osoba koja nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vrijeme počinjenja krivičnog djela.⁴⁵

Ovo pretresno vijeće nalazi da je specifična situacija žrtava u trenutku počinjenja krivičnog djela ono što se mora uzeti u obzir u utvrđivanju njegove zaštite prema zajedničkom članu 3. Pretresno vijeće smatra da relevantni faktori u ovom pogledu obuhvataju aktivnost, bez obzira da je žrtva nosila oružje ili ne, te vrstu odjeće koju je žrtva nosila u vrijeme počinjenja.⁴⁶ Prema tome, treba pojedinačno od slučaja do slučaja utvrđivati da li je osoba uživala zaštitu zajedničkog člana 3. ili nije.

Pretresno vijeće takode konstatuje da zajednički član 3. Ženevskih konvencija ima široku humanitarnu svrhu. Zbog širokog opsega primjene člana za vrijeme neprijateljstava, grupa zaštićenih pojedinaca u smislu zajedničkog člana 3. obuhvata zatvorenike koji su prije zarobljavanja bili pripadnici oružanih snaga ili su bili uključeni u borbene aktivnosti.⁴⁷

Odredbe o postupanju sa ratnim zarobljenicima datiraju još od Lieberovog kodeksa iz 1863. godine. Članak 56. Kodeksa propisuje da „*se ne smije primjeniti nikakva kazna na ratnog zarobljenika kao javnog neprijatelja niti na njemu iskaliti nikakva osveta namjernim izazivanjem patnje ili sramote, okrutnim zatvaranjem ... ili nekim drugim barbarstvom*“. Članak 5. Ženevske konvencije o ratnim zarobljenicima iz 1929. godine određuje da se „*na zarobljenike ne smije vršiti nikakav pritisak kako bi se dobile informacije o situaciji u njihovim oružanim snagama ili u njihovoj zemlji. Zarobljenicima koji odbiju odgovarati ne smije se prijetiti, niti se smiju vrjedati ili izlagati ikakvim neprijateljnostima ili neugodnostima*“.

Većina opaski koje se spominju u Ženevskim konvencijama nastaju iz samih temelja Konvencija. Oni proglašavaju načelo poštivanja ljudske ličnosti te nepovredivost temeljnih prava svakog muškarca i žene.

Prema Komentarima na četvrtu Konvenciju „*načelo poštivanja osobe mora se shvatiti u njegovom najširem smislu: ono uključuje sva prava pojedinca odnosno prava i vrijednosti koje su neodvojive od ljudskog bića samom čovjekom njegovog postojanja i njegovih psihičkih i fizičkih sposobnosti; ono naročito uključuje pravo na jelesni, moralni i intelektualni integritet – ključno svojstvo ljudske ličnosti*“.

⁴⁵ Presuda po žalbi u predmetu *Čelebići*, t. 420.

⁴⁶ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-T, presuda od 5.12.2003. (Presuda u predmetu *Galić*), t. 50.

⁴⁷ *Tužilac protiv Mladena Naletilića, poznatog i kao "Tuta", i Vinka Martinovića, poznatog i kao "Štela"*, predmet br. IT-98-34-T, presuda od 31.3.2003. (Presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*), t. 229. Takode vidi Presudu u predmetu *Blaškić*, t. 177 u kojoj se citira presuda u predmetu *Tadić*, t. 615.

Slijedom toga, Konvencije se uglavnom fokusiraju na važnost čovječnog postupanja, čime sve što ne spada u to postupanje postaje 'nečovječno'.

Nečovječno postupanje smatra se teškom povredom prema sve četiri Ženevske konvencije. Na primjer, član 13. treće Ženevske konvencije propisuje da se s ratnim zarobljenicima mora u svako doba postupati čovječno i da se moraju u svako doba štiti, naročito protiv svakog akta nasilja ili zastrašivanja, te protiv uvreda i javne radoznalosti. Kršenje ove odredbe smatra se teškom povredom prema članku 130. iste Konvencije. To uključuje i postupanje koje nije čovječno. Isto se ne svodi samo na napade na tjelesni integritet ili zdravlje; cilj Konvencije je naravno pružanje zaštite ratnim zarobljenicima u rukama neprijatelja kako bi se očuvalo njihovo ljudsko dostojanstvo, te sprječavanje njihovog svođenja na životinjsku razinu.

Dalje odredbe u Ženevskim konvencijama obuhvaćaju član 17. Ženevske konvencije III: „Nad ratnim zarobljenicima ne smije se vršiti nikakva tjelesna ili moralna tortura niti ikakva prinuda u cilju da se od njih dobiju podaci bilo koje vrste. Zarobljenicima koji odbiju odgovarati ne smije se ni prijetiti, niti se oni smiju vrijeđati niti smiju biti izlagani ikakvim neprijatnostima ili neugodnostima.“ Član 32. Ženevske konvencije IV navodi: “Visoke strane ugovornice uzajamno se odriču poduzimanja svih mjera koje su u stanju prouzrokovati tjelesne patnje ... zaštićenih osoba koja se nalaze u njihovoj vlasti. Ta zabrana obuhvata ne samo ... mučenje ... nego i sve ostale surovosti, bilo da ih čine civilni službenici ili vojne osobe”.

Zbog naglaska na ono što čini čovječno postupanje, teško je procijeniti stvarno fizičko postupanje koje se kvalifikacija kao nečovječno postupanje. Smatra se da samu riječ 'postupanje' treba shvatiti u njenom najširem smislu odnosno da se odnosi na sve aspekte čovjekovog života. Na primjer, spominjanjem tjelesne ili duševne povrede u komentarima na član 147. Ženevske konvencije IV podrazumijeva se barem neka vrsta povrede koja se može liječnički ustanoviti. Komentari na član 27. Ženevske konvencije IV daju kao primjere „*čjela nasilja ili zastrašivanja koja nisu motivirana vojnim potrebama ili opravdanom željom za sigurnošću, nego sustavnim prezirom prema ljudskim vrijednostima, uključujući i izlaganje javnoj radoznalosti.*“.

Dalje naznake o tome što se smatra nečovječnim postupanjem nalazimo u komentarima na član 13. Ženevske konvencije III, gdje se navodi da pojam prvenstveno podrazumijeva odsustvo bilo kakve tjelesne kazne, ali uključuje i pozitivnu obvezu zauzimanja za zarobljenika, njegove zaštite i pružanja pomoći u obrani, te njegove zaštite od povrede ili opasnosti. Ova pozitivna obveza za stranu koja zarobljenika drži opet proizilazi iz obveze da se sa zatvorenicima postupa čovječno.

O zbrani mučenja zarobljenika govori i Evropska Konvencija o ljudskim pravima.

Član 3. Europske konvencije o ljudskim pravima („EKLP“) navodi 'Niko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.' U presedanskom predmetu *Irska protiv U.K.* Sud je utvrdio da bi se maltretiranje svrstalo pod okvir ovog člana „*ono mora doseći minimalnu razinu težine. Procjena tog minimuma je,*

po prirodi stvari, relativna; ista zavisi od svih okolnosti u predmetu, kao što su trajanje datog postupanja, fizički ili duševni učinci istog te, u nekim slučajevima, spol, starost i zdravlje žrtve“.

Sud je dalje smatrao da je postupanje „nečovječno“ zato što je, između ostalog, vršeno uz predumišljaj, primjerljivo satima bez prekida te uzrokovalo ili stvarnu tjelesnu povredu ili intenzivnu fizičku ili duševnu patnju“.

Konzistentna praksa Suda također naglašava da „dotična patnja i poniženje moraju u svakom slučaju prevazilaziti ono neminovno obilježje patnje ili poniženja koje je povezano s datim oblikom zakonitog postupanja ili kažnjavanja“.

Na primjer, u pomenutom predmetu *Irska protiv U.K.* koji se gore citira, podnositelji zahtjeva za koje se sumnja da su članovi IRA-e pritvoreni su u specijalizirane centre za ispitivanje gdje su podvrgnuti posebno osmišljenim tehnikama ispitivanja. Te tehnike su, između ostalih, obuhvatale stajanje uz zid u 'stresnim pozicijama', podvrgavanje buci te uskraćivanje sna i hrane.

Sud je zaključio da to postupanje spada u kategoriju nečovječnog postupanja iz člana 3. jer: „Pet tehnika je primjerjeno u kombinaciji, uz predumišljaj i satima bez prekida; iste su uzrokovale ako ne stvarnu tjelesnu povredu barem intenzivnu fizičku i duševnu patnju osobama koje su im podvrgnute i također su dovele do akutnih psihijatrijskih smetnji tijekom ispitivanja“.

Za jednog od podnositelja zahtjeva također je utvrđena osnovanost njegovih navoda da je premlaćivan na temelju liječničkih nalaza koji su pokazali modrice i nagnječenja na njegovom tijelu koji nisu postojali prije njegovog boravka u centru za ispitivanje. Sud smatra da su ta napastvovanja bila dovoljno teška da čine nečovječno postupanje.

U jednom drugom predmetu Sud je također koristio rezultate liječničkih pregleda kako bi ustanovio da li neko postupanje dostiže prag nečovječnog postupanja. U predmetu *Tomasi protiv Francuske* Sud je zaključio da je „dovoljno primjetiti da liječničke potvrde i izvješća koja su liječnici sačinili potpuno neovisno, potvrđuju velik broj udaraca koji su naneseni gosp. Tomasu i njihov intenzitet, to su dva obilježja koja su dovoljno ozbiljna da se takvo postupanje smatra nečovječnim“.

Međutim, u drugom predmetu Sud je zaključio da svako pribjegavanje fizičkoj sili (pa čak i u odsustvu dovoljnih povreda) može dovesti do povrede članka 3: „Sud naglašava da, kad je u pitanju osoba lišena slobode, svako pribjegavanje fizičkoj sili koje nije strogo neophodno usljed njegovog ponašanja umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava propisanog člankom 3. Konvencije“.

I Odbor za ljudska prava pri UN-u se bavio zaštitom zarobljenika, tako da Član 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima određuje da 'nitko ne može biti podvrgnut mučenju niti okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Posebno je zabranjeno podvrgavanje neke osobe medicinskim ili znanstvenim opitima bez njegovog slobodnog pristanka'.

Član 10. stav 1. dodaje da će se sa svim osobama koje su lišene slobode postupati čovječno i uz poštovanje urođenog dostojanstva ljudske ličnosti. Pojmovi nečovječno i/ili okrutno

postupanje obuhvaćaju sve oblike nanošenja teške patnje koji se ne mogu kvalificirati kao mučenje zbog nedostatka nekog od ključnih obilježja mučenja.

Tako je u jednom slučaju Odbor za ljudska prava („Odbor“) proglasio postupanje nečovječnim kada je zatvorenik bio prisiljen uz prijetnju kaznom stajati 35 sati sa povezom na očima ili sjediti na madracu bez micanja nekoliko dana.

Odbor je također proglasio da godinu dana samice bez ikakve korespondencije čini nečovječno postupanje.

Nečovječno postupanje također je ustanovljeno u predmetu *Massiotti protiv Urugvaja*, gdje je zatvorenik bio zatvoren u ćeliji 4 x 5 metara s 34 druga zatvorenika, gdje se voda podigne i do 10 cm tijekom kišne sezone. Zatvorenici su po cijeli dan držani unutra, pod umjetnim svjetlom.

U drugom predmetu, kada je podnositelj zahtjeva povrgnut maltretiranju u zatvoru- kao što su udarci palicom u koljena, prijetnje noževima, upiranje palcem u oko te udarci nogama dok leži na zemlji- Odbor je zaključio da je povrijeđeno „*pravo podnosioca zahtjeva da se s njim postupa čovječno i uz poštivanje urođenog dostojanstva ljudske ličnosti*“. Na kraju, u jednom drugom predmetu protiv Jamajke Odbor je smatrao: „*Prema mišljenju Odbora, činjenica da je gosp. Bailey stalno premlaćivan tojagama, žejeznim cjevima i policijskim palicama a onda ostavljan bez ikakve liječničke pomoći uprkos povredama na glavi i rukama, doseže okrutno i nečovječno postupanje u smislu članka 7. Pakta*“.

I MKSJ je u svojoj praksi dono niz zaključaka u pogledu nečovječnog postupanja sa ratnim zarobljenicima.

Jednu od definicija nečovječnog postupanja u praksi MKSJ-a utvrdilo je Pretresno vijeće u predmetu *Čelebići*, zaključkom: „nečovječno postupanje je postupanje kojim se smišljeno nanosi ozbiljna duševna i tjelesna patnja koja ne dostiže tešku duševnu i tjelesnu patnju potrebnu da bi se kazneno djelo kvalificiralo kao mučenje.“

Žalbeno vijeće u predmetu protiv *Kordića i Čerkeza* dodaje: „nečovječno postupanje na osnovu članka 2. Statuta čine namjerna radnja ili propust učinjeni protiv zaštićene osobe, kojima se nanose teške duševne povrede, tjelesne patnje i povrede ili koji predstavljaju tešku povredu osobnog dostojanstva“.

Konkretni primjeri iz prakse MKSJ-a obuhvaćaju nekoliko zaključaka iz gore pomenutog predmeta *Čelebići*. Jednom prilikom Pretresno vijeće je zaključilo da „djelo udaranja osoba koja je toliko teško povrijeđena da ne može stajati, predstavlja, u najmanju ruku, tešku uvredu ljudskog dostojanstva. Shodno tome, na osnovu prethodnih činjenica, tjelesno zlostavljanje predstavlja kazneno djelo nečovječnog postupanja“. U istom predmetu, Vijeće je ustanovilo kazneno djelo nečovječnog postupanja zato što je „optuženik namjerno nanio tešku tjelesnu i duševnu patnju, koristeći napravu za elektrošokove na zatvorenicima, izazivajući bol, opekotine, konvulzije, trzanje i ožiljke, što je kod žrtava izazivalo strah i dovodilo do toga da mole za milost“.

Kad je u pitanju određivanje da li se neko djelo može podvesti pod gore pomenutu definiciju, Pretresno vijeće u predmetu protiv *Krnjelca* navodi: „ocjena ozbiljnosti takve radnje ili propusta relativne je prirode. U obzir se moraju uzeti sve činjenične okolnosti,

uključujući karakter radnje ili propusta, kontekst u kojem se odvijaju, njihovo trajanje i/ili ponavljanje, tjelesni, duševni i moralni učinak te radnje na žrtvu i osobne okolnosti žrtve, uključujući njenu dob, pol i zdravstveno stanje. Patnje koju dotična radnja nanosi žrtvi ne moraju biti trajne, dovoljno je da su stvarne i ozbiljne“.

Kad se govori o povezanoj definiciji ‘teške tjelesne ili duševne povrede’ Vijeće u predmetu protiv *Krstića* smatra da: „teška povreda ne mora biti uzrokom trajne i neizlječive povrede, no mora uključivati povredu koja je teža od privremene ojađenosti, nelagode ili poniženja. Mora se raditi o povredi čija je posljedica dugotrajno i teško oštećenje sposobnosti osobe da vodi normalan i konstruktivan život“.

Komisija za međunarodno pravo navodi sljedeće u svojoj raspravi o nečovječnom postupanju: „*Komisija je svjesna da je nemoguće napraviti sveobuhvatnu listu nečovjećnih djela koja mogu činiti zločine protiv čovječnosti. Važno napomenuti da je pojam druga nečovječna djela ograničen sa dva zahjeva. Prvo, ovom kategorijom djela obuhvaćuju se samo dodatna djela koja su po težini slična djelima navedenim u prethodnim točkama. Drugo, djelo mora stvarno uzrokovati povredu ljudskom biću u smislu tjelesnog ili duševnog integriteta, zdravlja ili ljudskog dostojanstva.*“

Obilježja kaznenih djela MKS-a određuju da nečovječna djela kao zločin protiv čovječnosti uključuju to da „počinitelj uzrokuje tešku patnju, tešku ozljedu odnosno povredu duševnog ili tjelesnog zdravlja“.Dodatni zahtjev je da „takvo djelo bude slične naravi kao i svako drugo djelo iz članka 7. stavak 1. Statuta“, gdje se 'narav' odnosi na prirodu i težinu djela.

Ženevske konvencije sadrže niz odredbi koje dopuštaju argumente da određena dokazivo „manja“ djela (poput neprijatnog postupanja ili izlaganja javnoj znatiželji) ne spadaju u čovječno postupanje, čineći time nečovječno postupanje. Međutim, Sud smatra da je primjereniji pristup koji je više u liniji sudske prakse Europskog suda za ljudska prava i Odbora za ljudska prava i Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju. Fokus na stvarnu 'tešku duševnu i tjelesnu patnju' također omogućava da se djelo promatra u istoj liniji sa pratećim krivičnom djelima iste težine (bilo da se radi o zločinima protiv čovječnosti ili ratnim zločinima). Time bi zločini protiv čovječnosti i ratni zločini zadržali status izuzetno osuđujućih zločina ne umanjujući nužno ponašanja koja zagovaraju Ženevske konvencije, jer se ionako sve razine težine utvrđuju od predmeta do predmeta i za svaku žrtvu posebno.

Pri utvrđivanju statusa žrtava u konkretnom predmetu, pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da se u inkriminisanom periodu odvijao oružani sukob između HVO i Armije RBiH, a tokom kojeg sukoba su, u nekim od borbenih akcija, zarobljeni pripadnici HVO. Prema tome, pretresno vijeće zaključuje da je 12, od ukupno 20 zarobljenika u crkvi Svih Svetih u Drežnici, bili ratni zarobljenici, te da su imali status zaštićenih osoba u vrijeme počinjenja navedenih zločina.

Inkriminisane radnje optuženog, biće obrazložene u dijelu 6.c obrazloženja.

d) opća obilježja krivičnog djela povreda zakona ili običaja rata iz člana 179 stav 1. i 2 tačka d) KZ BiH

Opća obilježja ovog krivičnog djela propisanog u odredbi člana 179 KZ BiH koji glasi:

(1) Ko za vrijeme rata ili oružanog sukoba naredi da se povrijede zakoni ili običaji rata ili ih sam povrijedi,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(2) Povrede zakona ili običaja rata iz stava 1. ovog člana uključuju:

- a) upotrebu bičnih otrova ili drugih bičnih sredstava s ciljem izazivanja nepotrebne patnje;*
- b) bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnim potrebama;*
- c) napad ili bombardovanje bilo kojim sredstvima nebranjениh gradova, sela, nastambi ili zgrada;*
- a) pijenidbu, uništavanje ili namjerno oštećenje ustanova namjenjenih vjerskim, dobrotvornim ili obrazovnim potrebama, nauci i umjetnosti, istorijskih spomenika i naučnih i umjetničkih djela;*
- e) pljačku javne ili privatne imovine.*

Proizlaze iz zabrane neograničenog prava u izboru sredstava za nanošenje štete neprijatelju, koja zabrana je uspostavljena već 1907.godine, i to članom 22. Pravilnika o zakonima i običajima rata na kopnu koji je sastavni dio Konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu potpisane 18.10.1907.godine.

U dijelu II Pravilnika, koji nosi naslov *O Nepravilnostima*, Glava I – *O sredstvima borbe protiv neprijatelja, o opsadama i bombardovanjima*, navedenim članom 22 je propisano: *“zaraćene strane nemaju neograničeno pravo izbora sredstava borbe protiv neprijatelja.”*

Sud, međutim, mora istaći i odredbu člana 27. Pravilnika: *“prilikom opsada i bombardovanja moraju biti preduzete sve potrebne mjere da se poštede, koliko god je to moguće, zgrade posvećene vjerskim obredima, umjetnosti, nauci i dobrotvornim svrhama, istorijski spomenici, bolnice i sabirališta bolesnika i ranjenika, pod uslovom da nisu u isto vrijeme upotrebljeni u vojne svrhe.”*

U konkretnom predmetu, u obzir se može uzeti opsadno stanje – odnosno da je Armija R BiH kontrolirala područje Drežnice na kom se i nalazila rimokatolička crkva Svih Svetih.

Ograničenja u izboru sredstava ratovanja, ustanovljena su već i Petrogradskom deklaracijom iz 1868.godine, kojom je propisano da je jedini opravdani cilj borbe u ratu oslabljenje vojne snage neprijatelja.

I ovo krivično djelo, može se izvršiti samo u vrijeme rata ili oružanog sukoba, u kom smislu je Sud, obrazlažući opća obilježja krivičnih djela iz člana 173. i 175. KZ BiH, već utvrdio da se u inkrimisanom periodu odvijao oružani sukob između HVO i Armije R BiH.

Drugi bitni element ovog krivičnog djela je povreda zakona ili običaja rata, što je, kroz kratak pregled preteča zabrane neograničenog izbora sredstava ratovanja, već i

ustanovljeno, dok će zaključak da je optuženi svojim radnjama opisanim u tački 11.izreke počinio upravo ovo krivično djelo, Sud iznijeti u dijelu obrazloženja 6 e.

e) Odgovornost optuženog po tačkama

Važno je, prije iznošenje ocjene dokaza za svaku tačku izreke, posebno obraditi zajedničke elemente za sva tri djela i sve tačke izreke, a imajući u vidu da su se u radnjama optuženog stekla obilježja tri krivična djela, odnosno, da je u istom vremenskom periodu – kraj septembra i oktobar 1993.godine, na istom mjestu – rimokatolička crkva Svih Svetih u Drežnici, općina Mostar, istovrsnim ponašanjem i istim sredstvima – uključujući i crkveni inventar, prema istoj grupi zarobljenika - ali koja se sastojala i od civila i od ratnih zarobljenika, optuženi učestvovao u zabranjenom postupanju prema grupi od 20 zarobljenika.

Nesporno je da su se zločini opisani pod tačkama 1 do 11 izreke, dogodili u drugoj polovini 1993.godine, i *trajali* od kraja septembra i tokom oktobra, a što proizlazi iz iskaza svih svjedoka optužbe, ali i nekih odbrane, koji su bili upoznati sa činjenicom da su u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici smješteni zarobljenici. Nesporno je, dakle, i da su zarobljenici bili smješteni u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici.

U crkvi je, nesporno je utvrđeno, bilo zarobljeno 12 civila i 8 ratnih zarobljenika i to: civili Miroslav Soko, Marinko Drežnjak, Marinko Ljolja, Mirko Zelenika, Vili Kuraja, Zvonimir Kukić, Vlado Ćurić i Anto Rozić i ratni zarobljenici, pripadnici HVO-a, Mate Rozić, Matija Jakšić, Nedeljko Krešo, Marko Rozić, Vinko Soldo, Anton Grgić, svjedok A, svjedok B, Branko Jurić, Kamilo Dumančić, Ivan Pavlović i Ivan Kostić.

Proizlazi ovo ne samo iz svjedočenja i to: Drežnjak Marinka, Soko Miroslava, Ljolja Marinka, Zelenika Mirka, koji su u kritično vrijeme bili civili, te Jakšić Matije, Jurić Branka, Dumančić Kamila, Pavlović Ivana i Kostić Ivana, koji su u kritično vrijeme bili ratni zarobljenici, nego i materijalne dokumentacije, posebno potvrda Međunarodnog komiteta crvenog križa o zarobljeništvu u inriminisanom periodu.

Zaključak o boravaku u crkvi i tretmanu koji su imali i zarobljenici koji nisu svjedočili na glavnom pretresu, nesporno proizlazi iz izjava zarobljenika koji se dobro sjećaju s kim su bili zarobljeni i prije dolaska u crkvu Svih Svetih, pa i u samoj crkvi.

Nemogućnost tačnog određenja vremenskog perioda tokom kojeg je trajalo zarobljeništvu, sasvim je opravdana činjenicom da su zarobljenici, počevši od same traume zarobljavanja pa do onih proživljenih tokom zarobljavanja, kada se vrijeme mjerilo po dolascima vojnika koji su ih maltretirali, izgubili svaku vezu sa vanjskim svijetom a time i mogućnost da se sjete tačnih datuma početka i završetka zatočenja u crkvi. Iako su neki od zarobljenika kao dan početka navodili 30.09. a drugi 1.10.1993.godine, Sud je odlučio prihvatiti saglasne izjave svih zarobljenika da je zarobljeništo u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici trajalo od kraja septembra i tokom oktobra 1993.godine.

Nesporno je i da su se zločini dogodili tokom trajanja i kao rezultat sukoba koji se u tom periodu vodio između HVO i Armije R BiH, što takođe proizlazi iz saglasnih izjava svih svjedoka, i optužbe i odbrane, pa i samog optuženog, ali i, kako je to već ranije obrazloženo, iz činjenice utvrđene pravosnažnom presudom MKSJ i to u predmetu protiv

Mladena Naletilića zv. Tuta i Vinka Martinovića zv. Štela, broj: IT -98/ -34 od 31.03.2003.godine.

Sukob između jedinica HVO i Armije RBiH, koje su se do tada zajednički borile protiv Vojne Srpske Republike BiH, u Drežnici je počeo 9.05.1993.godine, a što nesporno proizlazi iz saglasnih izjava svih svjedoka odbrane.

Sud nije imao nikavih dvojbi ni o pripadnosti optuženog Armiji R BiH, što proizlazi iz Personalnog kartona optuženog broj: 492074502240 u kom je navedena služba u vojsci od 15.04.1992.godine 11.12.1996.godine, kao i da optuženi ima čin poručnika; iskaza svjedoka odbrane koji se optuženog sjećaju kao suborca već od proljeća 1992.godine, ali i iskaza samog optuženog koji potvrđuje ovu činjenicu.

Optuženi je bio pripadnik Samostalnog bataljona Drežnica, IV Korpusa Armije R BiH.

Spornim se, međutim, pored identifikacije optuženog Zijada Kurtovića kao osobe koja je izvršila i učestvovala u izvršenju opisanih zločina, pokazao i navod Tužilaštva da je optuženi u inkriminisanom periodu bio zapovjednik voda Vojne policije Samostalnog bataljona Drežnica, IV Korpusa Armije R BiH. Tužilstvo, ipak optuženog ne tereti po principu komandne odgovornosti.

Neophodno je, zato, utvrditi položaj optuženog u Samostalnom Drežničkom Bataljonu.

Obavljanje dužnosti iz domena Vojne policije proizlazi iz matičnog kartona optuženog kao i prijedloga za njegovo unapređenje (prijedlog Štaba od 6.10. i odluka o proizvođenju od 18.10.1994.godine), ali niti jedan od ovih dokumenata ne govori o periodu relevantnom za ovu optužnicu Tužilaštva BiH, odnosno, periodu od kraja septembra pa do kraja oktobra 1993.godine.

Tužilaštvo BiH, tokom glavnog pretresa, nije ponudilo niti jedan drugi dokaz koji bi potvrdio navode o ovoj poziciji, ali ni o postojanju standardne jedinice vojne policije.

S druge strane, tokom dokaznog postupka nesporno je utvrđeno da je Zijad Kurtović bio pripadnik voda koji nije imao standardne zadatke Vojne policije, nego više fizičkog obezbjeđenja komande a koja namjena ovog voda proizlazi i iz izvještaja Armije BiH od 12.05.1994.godine broj: 01/P-S-191/94, ali i iskaza svjedoka, kako odbrane, tako i optužbe.

U ovom izvještaju, odjeljku nađeno stanje, konstatovano je da je u Drežničkom bataljonu vod vojne policije formiran ranije, s tim da to nisu bili klasično vojno policijski poslovi, niti je vod bio upućen u način i postupke vojno-policijske službe.

Vod je, navodi se, imao 29 vojnika, što, ističe Sud, odgovara broju od oko 20-ak vojnika, koji broj su navodili svjedoci odbrane.

U nastavku izvještaja, odjeljku *preduzete mjere - elaborat*, navedene su mjere koje je potrebno poduzeti, između ostalih i: *narediti formiranje voda vojne policije sa formacijom voda, snještajem i obezbjeđenjem prostora za snještaj vojne policije; upute za rad vojne policije sa pravima, dužnostima i ovlaštenjima vojne policije; ustrcjeti knjigu dnevnih događaja;*

U izvještaju je navedeno i kako je u daljem formiranju i ustrojavanju ove jedinice, ovaj vod potrebno obezbijediti bijelim opasačima i uniformama, ukoliko je moguće, kao i da se jedna desetina jedinice prebaci u Konjic na deset dana obuke u obavljanju vojno-policijskih poslova.

Imajući u vidu ovakav izvještaj, sačinjen 12.05.1994.godine, te iskaze svjedoka optužbe – Ćučurović Halila i Ajanović Hamze, koji zaista govore o jednoj jedinici specifične namjene - jedinici za fizičko obezbjeđenje komande (FOK); iskaz samog optuženog koji ističe kako je već 1992 godine postao pripadnik te jedinice; a s druge strane, i iskaze svjedoka – bivših zarobljenika, koji o Zijadu Kurtoviću govore kao o nekom ko je bio glavni i ko je sve naređivao, ali ipak ne mogu tvrditi da je bio pripadnik vojne policije, što bi se, primjećuje Sud, zasigurno moglo zaključiti nakon dvadesetak dana skoro svakodnevnog viđanja optuženog na mjestu zarobljenja, Sud nije prihvatio navode Tužilaštva o postojanju standardne jedinice Vojne policije u Drežničkom bataljonu, odnosno, da je optuženi bio njen zapovjednik.

Sud zaključuje da u ovom bataljonu jeste postojala jedna jedinica od oko 30 vojnika, koja je pored redovnih imala i vojno – policijske dužnosti, kao i da je optuženi bio njen pripadnik, ali da ta jedinica nije bila jedinica Vojne policije nego Fizičkog obezbjeđenja komande.

Sporno je, međutim, da li je upravo optuženi Kurtović Zijad, osoba koja je izvršila i učestvovala u izvršenju radnji opisanih u tačkama 1 do 11 izreke.

U ocjeni ove okolnosti, Sud je bio svjestan činjenice da je od svih 11 zarobljenika koji su svjedočili tokom glavnog pretresa, samo jedan poznao optuženog prije inkriminisanog događaja. Međutim, saglasne izjave svih ostalih zarobljenika, koji su gotovo svakodnevno vidali upravo optuženog Zijada Kurtovića – kojeg opisuju kao viskog i korpulentnog, ne ostavljaju mjesta ni namanjoj sumnji u identitet optuženog.

Naime, svjedok Marinko Drežnjak, vršnjak optuženog, živio je sve do septembra 1993.godine u Grabovici, mjestu oko 5km udaljenom od Drežnice.

U Donjoj Drežnici je pohađao Osnovnu školu, i dobro je sjeća optuženog Zijada Kurtovića. Sjeća se da je i prije rata Zijad Kurtović bio osoba sklona pravljenju nereda.

Upravo optuženi Zijad Kurtović bio je jedan od vojnika koji su svjedoka, zajedno sa ostalim zarobljenicima, dočekali u *Župnom uredu – crkvi u Dorjcu Drežnici*.

Svjedok ga opisuje kao visokog i nabijenog čovjeka, guste crne kose.

Dobro se sjeća da je ostalim zarobljenicima rekao kako ga poznaje.

Svjedok Mirko Zelenika, koji je do početka sukoba živio u Jablanici, sjeća se da je odmah po dolasku u Donju Drežnicu – crkvu Svih Svetih, saznao ime jednog od vojnika koji su ih tu dočekali. Taj vojnik, kojeg je po mnogo čemu posebno zapamtio, bio je optuženi Zijad Kurtović, a njegovo ime saznao je od zarobljenika Marinka Drežnjaka. Tokom zarobljeničtva, svjedok je saznao imena i drugih vojnika koji su tu boravili ili često dolazili, pa tako se sjeća i Bobić Alije i Kurtović Ahmeta, koji su zarobljenike vodili na prvu liniju fronta. Kurtović Ahmet je, sjeća se svjedok, brat optuženog Zijada Kurtovića.

Zijada Kurtovića opisuje kao visokog muškarca, snažne atletske građe, tamnoputog i sa okruglom glavom, pravilnog nosa.

I svjedoci A i B, dobro se sjećaju vojnika koji se naročito brutalno odnosio prema njima.

Njegovo ime su saznali od Marinka Drežnjaka, ali i dobro zapamtili kroz skoro svakodnevno viđanje u crkvi u kojoj su bili zarobljeni. Bio je to optuženi Zijad Kurtović, kojeg se sjećaju kao *krupnog čovjeka, veće građe*.

Svjedok Matija Jakšić ističe: “ *Po dobru se ljudi pamte, a po onakvom zlu, nikada se zaboraviti neće. Ja nikad ne bi promašio: tvrdim 100%*“

I ostali svjedoci, bivši zarobljenici, a kako će to biti obrazloženo u daljem tekstu, dobro se sjećaju optuženog Zijada Kurtovića, pa iako je odbrana optuženog bila bazirana na alibiju i negiranju činjenice da je optuženi ikada kročio u crkvu Svih Svetih dok su u njoj bili zarobljenici, pa čak da je u crkvu zaista odlazio Zijad, ali ne Kurtović, Sud je prisustvo optuženog u ovoj crkvi i njegovo ponašanje opisano tačkama 1 do 11 izreke, utvrdio van svake razumne sumnje.

Pod tačkom 1 izreke, optuženi je oglašen krivim što je po premještanju zarobljenika iz Župnog ured u crkvu Svih Svetih, zarobljenicima naredio da sjednu u klupe po dvojica, a potom, nakon što je obukao svećeničku odoru – habit i sa križem u ruci, naredio da glavu obore prema podu a ruke da drže iznad glave, koji položaj je kod zarobljenika izazvao i bol i strah. Nadalje, i što je nakon izvjesnog vremena, naredio da zarobljenici obuku putarska odijela narandžaste boje, nakon čega su nepozanti vojnici, opet po naređenju optuženog, zarobljenike označili brojevima od 1 do 20, ispisujući im te brojeve na leđima.

Nadalje, optuženi Zijad Kurtović je oglašen krivim što je zarobljenike izvodio pred oltar, ispitivao ih i udarao šakama, pendrecima, metalnim cijevima i drvenim letvama, nazivajući ih “ustašama“ i drugim pogrđnim riječima, a zatočenika Ivana Pavlovića udario križem po ruci dok je sjedio u klupi. Među izvedenima bili su i svjedok B, Marinko Drežnjak, Soko Miroslav.

O dovođenju u Donju Drežnicu i zatočenju u crkvi Svih Svetih, pa tako i na okolnosti ove tačke, svjedočili su svi svjedoci – bivši zarobljenici: Miroslav Soko, Marinko Drežnjak, Marinko Ljolja, Mirko Zelenika, Matija Jakšić, svjedok A i svjedok B, Branko Jurić, Kamilo Dumančić, Ivan Pavlović i Ivan Kostić, međutim, u obrazloženju svake pojedine tačke, Sud će posebno obraditi samo izjave pojedinih svjedoka, imajući pri tom u vidu saglasne izjave svih žrtava o tretmanu koji su imali tokom zarobljeničtva u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici.

Svjedok Marinko Drežnjak se sjeća kako je u devetom mjesecu 1993. godine lišen slobode od strane pripadnika Armije R BiH, koji su ga potom odveli u Zukinu bazu u Donjoj Jablanici, gdje je, zajedno sa drugim zarobljenicima ... nacionalnosti, bio smješten prvo u neki trap – zemunicu, a potom u štalu – *sa govedima*.

Sjeća se da su u trapu s njim bili i Marinko Ljoljo, Soko Miroslav, Mirko Zelenika, Marko Zelenika, Grgić Antun, i dva čovjeka prezimena Grgić, te da ih je kasnije u štali bilo 22, sve zarobljenika ... nacionalnosti.

U Zukinoj bazi su ostali sve do početka desetog mjeseca 1993. godine, kada su ih jedno veče, Zukini vojnici potrpali u kamion i odvezli u Donju Drežnicu. Izlazak iz kamiona je, po kazivanju ovog svjedoka, protekao uz psovke i udaranje, da bi potom, postrojeni čekali da ih preuzmu neki drugi vojnici. Među tim novim vojnicima svjedok je, sjeća se dobro, prepoznao i optuženog Zijada Kurtovića, kog je inače poznao od prije rata.

Prezeti od tih novih vojnika, koji su ih prvo odveli u župni ured, a potom u crkvu, zarobljenici su ponovo bili udarani i vrijeđani. Udarali su ih, sjeća se svjedok, i nogama, i pendrecima, uglavnom, čime su stigli. Maltretiranje u župnom uredu je trajalo oko 2 sata, a potom su prebačeni u crkvu. Svjedok se dobro sjeća da su s njim bili svjedoci A i B, Mirko

Zelenika, Marinko Ljoljo, Vili Kuraja, Kamilo Dumančić, Ivan Pavlović, Vlado Ćurić, Zvonko Kukić, Rozići - njih dvojica i Ivica Kostić. Posebno se sjeća da je Kamilo Dumančić već prilikom prelaska iz župnog ureda u crkvu izgubio svijest i pao, jer je bio pretučen.

Po premještanju u crkvu, sjeća se svjedok, Zijad Kurtović je naredio zarobljenicima da sjednu u klupe, glava oborenih ka tlu a ruku podignutih iznad glave. Iako u takvom položaju, svjedok je vidio i kada se nedugo zatim optuženi pojavio u svjećeničkom habitu i sa križom u ruci stajao ispred zarobljenika.

Svjedok se sjeća i da je optuženi naredio da zarobljenici obuku putarska odijela, nakon čega im je na leđima ispisan broj. *Ja sam bio broj 5*, sjeća se svjedok. Nakon toga je počelo maltretiranje i udaranje po cijelom tijelu, pa i glavi.

Svjedok Ivan Pavlović, ratni zarobljenik lišen slobode dana 16.09.1993.godine, na liniji fronta između Jablanice i Prozora, prvih petnaestak dana je proveo u zgradi muzeja u Jablanici, da bi potom, zajedno sa Kamilom Dumančićem, bio prebačen u Zukinu bazu u Donjoj Jablanici, gdje su bili smješteni u štali Rogića kuća. Tu je, dobro se sjeća, zatekao i Marinka Drežnjaka, Jakšić Matiju, Zelenika Mirka i Marinka Ljolju.

Početak desetog mjeseca, kako je svjedok naveo, potrpani su u kamion i odvezeni u Donju Drežnicu.

I svjedok Ivan Pavlović, od silaska sa kaminona, boravka u župnom uredu pa dolaska u crkvu, prošao je isti put udaraca, psovki i drugog maltretiranja, kao i svjedok Drežnjak.

Svjedok se takođe sjeća optuženog i naredbi kako da sjednu u klupe, pa i svećeničkog habita i križa, kojim je optuženi kasnije, te prve večeri zarobljeničtva, udarao zarobljenike.

Ime optuženog je saznao od svjedoka Marinka Drežnjaka, ali i ime i lik sasvim dobro i sigurno upamtio tokom boravka u crkvi.

Ista ta osoba – Zijad Kurtović, naredio je da zarobljenici obuku putarska odijela, nakon čega su označeni brojevima. „*Postali smo brojčevi*“ ističe svjedok.

Svjedok se posebno sjeća da je optuženi izvodio jednog po jednog zarobljenika pred oltar, ispitivao, jednostavno „*tražio razloge da nas udara, da nas maltretira*“, te kako je upravo optuženi Zijad Kurtović, dok je sjedio u klupi, udario križem po ruci.

O sredstvima korištenim za udaranje, te da su zarobljenici nazivani pogrdnim imenima poput „ustaše“, svi svjedoci su saglasni: korišten je crkveni inventar, a svjedok Ivan Pavlović pojašnjava da su ih udarali *čim god su stigli*.

Svjedok Miroslav Soko, ratni zarobljenik lišen slobode 6.09.1993.godine od strane Zukine jedinice, prvo smješten u Zukinoj bazi u Donjoj Jablanici a potom, zajedno sa ostalim zarobljenicima prebačen u Donju Drežnicu, takođe se posebno sjeća prve noći provedene u zarobljeničtvu u crkvi Svih Svetih.

U Donju Drežnicu je, dobro se sjeća, prebačen zajedno sa Drežnjak Marinkom, trojicom iz Jajca-Kamilo, Matija i Ivan, nekim ljudima iz Butrović Polja - Marko i Ante Rozić, Mate Rozić, Ivica Kostić i Ivan Soldo. *Bilo nas je ukupno 20*, sjeća se svjedok.

Sjeća se i optuženog Zijada Kurtovića, čije ime je, kao i ostali zarobljenici prvo čuo od svjedoka Drežnjak Marinka, a potom i od pripadnika Armije RBiH koji su dolazili u crkvu, ali čiji lik i djelo će zasigurno uvijek pamti. Optuženog opisuje kao sportaša, krupnog - korpulentnije grade.

Dobro se sjeća da je, zajedno sa ostalim zarobljenicima, u već opisanom položaju u klupi, sjedio do iznemoglosti, a potom da je izveden pred oltar, i to od optuženog – obučenog u svećenički habit, i da ga je upravo optuženi tukao i metalnom šipkom.

Svjedok B, takođe ratni zarobljenik, prvo zarobljen u Zukinoj bazi, a potom zajedno sa ostalim, već nabrojenim zarobljenicima, prebačen u Donju Drežnicu, takođe se sjeća prve noći zarobljeništva u Donjoj Drežnici. Sjeća se i optuženog Zijada Kurtovića, koji ga je zlostavljao, i to kako svjedok ističe, „*tukao i nogama i rukama i svime.*“

Svjedok Mirko Zelenika, tada civil, lišen je slobode 8.09.1993.godine, kada je iz očevog stana u Jablanici, odveden u Rogića kuće u Donjoj Jablanici, navodi da je zajedno sa još 8 zarobljenika bio smješten u trap u kom se uopće nisu mogli uspraviti. On se sjeća da su oko 20.09.1993.godine premješteni u jednu štalu, a potom, misli da je bio zadnji dan septembra, da su kamionom prebačeni u Donju Drežnicu.

I ovaj svjedok je prošao isti put stradanja od silaska sa kamiona, do župnog ureda i na kraju po dolasku u crkvu, a posebno ističe „*dok god je u crkvi bilo ikakvih predmeta to je sve razbijano od nas*“. U ovome se posebno isticao optuženi Zijad Kurtović, kako svjedok navodi, koji im je odmah po dolasku u crkvu naredio da obuku putarska odijela.

Svjedok Marinko Ljolja, čije je zatočenje počelo 8.09.1993.godine, takođe se sjeća prve noći provedne u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici.

Govoreći o momentu dolaska u crkvu, svjedok je rekao: „*prekrasno je izgledala i rekao sam hvala bogu što sam konačno ušao u crkvu...ali nismo znali šta nas čeka*“.

I ovaj svjedok, kao i svi ostali svjedoci – bivši zarobljenici, potvrđuje da je sve što se nalazilo u crkvi korišteno za udaranje zarobljenika.

Posebno se sjeća i njenog *domaćina*. Bio je to, dobro se sjeća, optuženi Zijad Kurtović, koji se i te prve večeri zatočenja u crkvi posebno isticao u svemu, počevši od naređenja o sjedanju u klupe, nošenja svećeničkog habita i križa, pa do izvođenja pred oltar i maltretiranja – udaranja.

Svjedok ističe da su, optuženi i drugi vojnici „*nc jviše tukli ove sa lin.ja*“.

Zajedno sa ostalim zarobljenicima, u Donju Drežnicu je došao i svjedok Matija Jakšić, zarobljen na liniji fronta 28.07.1993.godine.

Sjeća se da je crkva bila spremna za misu, ali i optuženog Zijada Kurtovića, koji ga je već prve noći boravka u crkvi tukao. Sjeća se i da je optuženi obukao mantiju i onda *počeo predstavu*.

A *predstava* je, kako se sjeća svjedok Kamilo Dumančić, počinjala prozivanjem zarobljenika po brojevima, odvođenjem ili pred oltar ili iza oltara gdje su ih, kako svjedok ističe, *udarali svim i svačim*

Imajući dakle, u vidu saglasne iskaze ovih svjedoka, odnosno, svih 11 svjedoka – bivših zarobljenika, da je crkva po dolasku zarobljenika izgledala kao spremna za misu, da je njen inventar, uključujući i sve vrste šipki i dijelova namještaja, korišten za udaranje zarobljenika, Sud je van svake razumne sumnje utvrdio odgovornost optuženog za opisane radnje.

Pod tačkom 2 izreke, optuženi je oglašen krivim što je zajedno sa njemu poznatim pripadnicima Armije R BiH, zarobljenike, a među njima posebno Soko Miroslava, Marinka Drežnjaka, Marinka Ljolju, Mirka Zeleniku, Matiju Jakšića, Ivana Pavlovića, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Kamila Dumančića, Ivana Kostića, u više navrata, udarao pendrecima, križevima, svjećnjacima, kipovima svetaca, po glavi i drugim dijelovima tijela, slikama svetaca, nabijajući im iste na glavu, tjerao ih da jedu listove Biblije i drugih vjerskih knjiga, naredio im da pjevaju pjesme čiji je sadržaj vrijeđao njihove nacionalne osjećaje, nabijajući im na glave, dok su pjevali, slike koje prikazuju Križni put Isusa Krista, držeći ih tako u stalnom strahu.

Žrtve, a ujedno i svjedoci ovakvog ponašanja optuženog bili su gotovo svi zarobljenici, ali će Sud, imajući u vidu specifičnost mjesta, vremena i načina izvršenja, kao i jedinstvenosti zaštićenog objekta, za svaku tačku izreke obraditi samo pojedine od njih.

Svjedok Kamilo Dumančić, u kritično vrijeme ratni zarobljenik lišen slobode dana 16.09.1993.godine na liniji fronta između Prozora i Jablanice, jedan je od mnogih zarobljenika koji su put od muzeja u Jablanici, preko Zukine baze u Donjoj Jablanici, završili u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici.

Dobro se sjeća da je krajem devetog mjeseca, kamionom, zajedno sa još 19 zarobljenika, prebačen iz Zukine baze u Donju Drežnicu, gdje je već pri silasku sa kamiona bio toliko pretučen da je izgubio svijest.

On navodi da se probudio u crkvi, gdje su, dobro se sjeća, svi zarobljenici bili maltretirani.

Maltretirani su i zlostavljani od raznih vojnika, te ističe da se među njima posebno isticao optuženi Zijad Kurtović, kojeg se svjedok dobro sjeća, opisujući ga kao nabijenog muškarca, visine oko 190cm, kojeg su ostali vojnici zvali po nadimku Zijo, a čije puno ime je saznao tokom boravka u crkvi.

„Tu su nas tukli svim i svačim što su našli u crvi, jele su se svete knjige, jele su se krunice... ..slikama, križevima, pendrecima, knjigama iza oltara, sve što je bilo u crkvi!“

Slike su im nabijali na glave, križem udarali po glavi, udarali su ih i šakama i nogama, a nogama posebno kada neko padne na tlo.

Svjedok posebno ističe kako misli da je optuženi prije rata bio zatvoren u nekom zatvoru, pa je zato znao proceduru sa zatvorenicima.

I Svjedok Ivan Kostić, ratni zarobljenik lišen slobode već u aprilu 1993.godine, od kada je do Zukine baze u Donjoj Jablanici i crkve Svih Svetih u Donjoj Drežnici prošao mnoge logore, takođe se sjeća maltretiranja doživljenog u crkvi.

Svjedok je tada imao 19 godina, i proživljene traume i danas imaju velikog utjecaja na njegov život.

Sjeća se da su zarobljenici u crkvi maltretirani i ponižavani na razne načine, a posebno se sjeća Zije - mještana Drežnice, čije je ime saznao od Marinka Drežnjaka. Zijo je bio visok, crn i atletski građen, kako ga opisuje ovaj svjedok.

I Zijo je, između ostalih, udarao zarobljenike, pa tako i razbijajući im slike o glavu. Takođe se sjeća da su zarobljenici tjerao da jedu listove Biblije i drugih vjerskih knjiga.

Svjedok Matija Jakšić takođe se sjeća kako je optuženi Zijo Kurtović tjerao zarobljenike da jedu krunicu, listove Biblije i drugih vjerskih knjiga, ali i kako mu je upravo *taj isti Zijo stavljao pištoľ, pušku u usta.*

„*Premlaćivali su nas inventarom od crkve, čim su god stigli, uglavnom nogama, ali i šakama*“, sjeća se svjedok, te ističe i kako im je naređivano da pjevaju, ali samo pjesme po izboru zlostavljača. *Posebno se sjeća pjesme koja u prvom dijelu teksta spominje neka vrata, a potom, da neće biti ni Srba ni Hrvata.*

Ne dvojajući da je u svemu učestvovao i optuženi Zijad Kurtović, svjedok Mirko Zelenika se sjeća kako su svi zarobljenici, neselektivno, udarani palicama, drvenim nogama i svime što se moglo u crkvi skinuti sa zida, te da je sve to bilo praćeno divljačkim urlanjem, ističući: „*sve gadosti, psovarje, pjevarje, radost, to je vrijeme bio kao neki seoski dernek.*“

Svjedok posebno ističe: *“Bilo je i drugih maltretirajuća, mi smo bili u nevolji a ljudi se onda mole bogu, a mi smo tjerani da se rugamo i bogu i crkvi i našoj katoličkoj vjeri.”*

„*Dok god je u crkvi bilo ikakvih predmeta, to je sve razbijano od nas. Začuđujuće je da su ti ljudi u tome nalazili zadovoljstvo, radovali su se, cirkusili s nama*“ sjeća se svjedok.

I svjedok Branko Jurić, ratni zarobljenik od sredine 1993.godine, koji je zajedno sa ostalim zarobljenicima prebačen iz Zukine baze u Donjoj Jablanici u crkvu Svih Svetih u Donjoj Drežnici, ističe kako je crkveni inventar, posebno slike i kipovi, razbijan o zarobljenike, a dobro se sjeća i kako su zarobljenici tjerani da pjevaju neke „crkvene“, pjesme, čemu su se zlostavljači smijali, pa onda opet tukli letvama, križevima i dr.

Ovaj svjedok se posebno sjeća da ga je tukao visko, cm i atletski građen vojnik. Imena i drugih detalja se nije mogao sjetiti.

Saglasne izjave navedenih svjedoka ne ostavljaju nikakvih dvojbi o inkriminisanom učešću optuženog.

Pod tačkom 3 izreke, optuženi je oglašen krivim što je naređivao pripadnicima civilne zaštite da zarobljenike, a među njima i Soko Miroslava, Marinka Drežnjaka, Marinka Ljolju, Mirka Zeleniku, Matiju Jakšića, Ivana Pavlovića, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Kamila Dumančića, u više navrata odvođe na prve borbene crte između HVO-a i Armije R BiH, prema Vrdima, gdje su prisiljavani da kopaju rovove, prave zemunice, nose municiju, hranu, vodu i mrtve, često izloženi unakrsnoj vatri sa položaja Hrvatskog vijeća odbrane i Armije Republike Bosne i Hercegovine, te granatiranju s položaja Hrvatskog vijeća odbrane.

Svjedok Marinko Drežnjak se sjeća kako ih je s početka zarobljeništva u crkvi, na prve linije odvodio optuženi, a kasnije pripadnici Civilne zaštite, među kojima i Zijadov brat – Ahmet Kurtović te Alijija Bobić. Odvođeni su u jutro, i to po Zijadovim naredbama i uputstvima. Odvođeni su, dobro se sjeća, prema Vrdima, gdje su nosili poginule, kopali zemunice, nosili hranu i municiju, pri čemu su se uvijek nalazili između linija razgraničenja, izloženi vatri.

Svjedok Ivan Pavlović se dobro sjeća da je upravo optuženi Zijad Kurtović govorio dvojici pomenutih pripadnika Civilne zaštite gdje taj dan da vode zarobljenike, i kojim poslovima da ih zaduže. Te poslove, uključujući i sakupljanje mrtvih, su obavljali uglavnom između linija razgraničenja, izloženi unakrsnoj vatri.

Svjedok A se takode sjeća izvođenja iz crkve, i odvođenja na prvu liniju i prisilni rad.

Sjeća se i da se tokom granatiranja, zarobljenici nisu smjeli skrivati u zemunice sa vojnicima Armije RRiH, nego ostati vani, izloženi granatama, vrlo često i puščanoj vatri. Sjeća se i da je jedne prilike, na Vrdima, zajedno sa još jednim zarobljenikom, morao nositi dva leša – ubijena vojnika HVO koji su između linija ležali već oko 20-ak dana. „*Mi smo bili jako gladni i nosili smo ih po oko 50 m, pa stali i sve tako*”.

Sjećajući se ovog događaja, svjedok B ističe kako su ta tijela ležala na brisanom prostoru od oko 300 metara i da su cijelo vrijeme bili izloženi unakrsnoj vatri.

Svjedok Mirko Zelenika se sjeća kako su mnogi zarobljenici tokom zarobljeništva u crkvi Svih Svetih bili korišteni kao „logistika“ za nošenje „svega“ na Vrde – kotu od izuzetnog značaja za obje strane u sukobu. Na Vrde se išlo po naredbi Zijada Kurtovića, dobro se sjeća svjedok, ističući kako su do Vrda sprovodili Alija Bobić i Ahmet Kurtović (Zijadov brat), pripadnici Civilne zaštite.

Marinko Ljoljo se takođe sjeća odvođenje na Vrde, kao i da ih je odvodio brat optuženog. Odvođenje je, kako je u svom iskazu naveo, a čega se dobro sjeća, naređivao Zijad Kurtović. Na Vrdima su zarobljenici obavljali sve poslove, od nošenja mrtvih i ranjenih. I ovaj svjedok u svom iskazu ističe kako su uvijek bili izloženi unakrsnoj vatri.

Pod tačkom 4 izreke, optuženi je oглаšen krivim što je zajedno sa Hasanom Delićem, svjedoka-zarobljenika A, više sati udarao pendrekom po raznim dijelovima tijela i gasio cigarete po njegovom vratu i ramenima, da bi ga potom tako izudaranog prisilio na oralni seks sa svjedokom-zatočenikom B, nakon čega ga je skinuo do gola i zajedno sa Hasanom Delićem nastavio udarati pendrekom i gasiti cigarete po njegovom tijelu, usljed čega je zatočenik-svjedok A izgubio svijest, a njegovo tijelo je od težine udaraca bilo potpuno crno.

Nisu svi zarobljenici svjedočili ovom događaju, ali oni koji jesu, bez dvojbi su dali svoj iskaz tokom glavnog pretresa.

„*Sjećam se svakog dana provedenog u Dorjčj Drežnici*” kazao je svjedok A, ističući kako je siguran da su u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, iz Zukine baze u Donjoj Jablanici zarobljenici premješteni 1.10.1993.godine. Sjećajući se da su ih prisutni vojnici tukli *čim god su stigli, pa i na oltaru*, svjedok posebno ističe kritični događaj kada su se optuženi Zijad Kurtović i Hasan Delić, čije je ime saznao tokom boravka u crkvi, *okomili* na njega.

„*Na, jerali su me da skinem očjeću i tukli su me dok nisam pocrnio, a onda gasili cigare po ramenima i vratutukli su me dok nisam izgubio sv.jest.*“

Negdje na sredini ovog zlostavljanja, naredili su mu, jedva izgovara svjedok, da u usta stavi penis svjedoka B. Taj čin je kratko trajao, ali posljedice – osjećaj poniženja, koje je ostavio taj čin, su doživotne.

Svjedok ističe kako se i danas, svaki put kada vidi križ kraj oltara, sjeti crkve u Drežnici i kako se čovjek toga jednostavno ne može osloboditi. Takođe kazuje: „*A sada, da je u meni ostalo mržnje?! Ne. Više je to patnja zbog sjećanja.*“

I svjedok B se nerado sjeća ovog događaja, ističući kako su i odmah poslije kritičnog događaja nerado pričali o tome, ali da se to jednostavno teško zaboravlja.

Dobro se sjeća da su kritičnog dana Zijad Kurtović i Hasan Delić, kojeg je takođe upoznao u zarobljeništvu u crkvi, prvo tukli i gasili cigare po svjedok u A, a potom naredili izvršenje

opisane radnje. Svedok B je morao skinuti pantalone i *gaće*, a potom je svjedoku A naredeneo da u usta stavi penis svjedoka B.

Kratko je trajalo, ali „*osjećao sam se katastrofalno...najveće poniženje što je moglo postojati...strah je bio katastrofalan*“ sjeća se svjedok B.

Za to vrijeme, ističe svjedok, Zijad Kurtović i još dvojica prisutnih vojnika su se smijali.

Kritični događaj vidio je i svjedok Marinko Drežnjak, koji se sjeća da je optuženi prvo naredio da ih „degenaće“, a potom da su svjedoci bili primorani na oralni sex.

Navedeno je vidio i svjedok Ivan Pavlović.

Svjedok Mirko Zelenika se sjeća noći u kojoj se desio kritični događaj. Nije vidio kada su optuženi i Hasan Delić tukli svjedoka A, ali je čuo jauke i udarce, a sutradan, lično od svjedoka A, kako navodi, čuo je šta se desilo. Sjeća se da je svjedok A bio unakažen, sa tragovima opušaka svuda.

Svjedok Branko Jurić se sjeća kako je neko naredio svjedocima A i B oralni sex, ali nije vidio ko je to bio, dok je svjedok Matija Jakšić, o kritičnom događaju saznao od samih svjedoka A i B, ubrzo nakon događaja.

Pod tačkom 5 izreke optuženi je oglašen krivim što je, zajedno sa nepoznatim pripadnicima Armije Republike Bosne i Hercegovine, prisiljavao zatočene ..., civile i ratne zarobljenike, među kojima Mirka Zeleniku, svjedoka A, svjedoka B, Branka Jurića, Soko Miroslava, Ivana Kostića, Drežnjak Marinka, Ivana Pavlovića, Marinka Ljoju, Kamila Dumančića, da golim rukama hvataju žicu od struje pod naponom, te da se potom uhvate za ruke i na taj način stvore krug, nakon čega je, da bi provodljivost struje bila bolja po podu crkve, ispod nogu zatočenika, proljevao vodu, usljed čega su zarobljenici trpili snažnu tjelesnu bol.

I opisane radnje, bile su samo jedan od načina zlostavljanja i ponižavanja zarobljenika. Svjedoci, ujedno i žrtve ovog zlostavljanja bili su gotovo svi zarobljenici.

Tako se svjedok Mirko Zelenika sjeća da je većina utičnica u crkvi bila porazbijana, pa su zato gole žice virile iz zidova. Upravo te žice, poslužile su za zlostavljanje. Sjeća se da su Zijad Kurtović i drugi vojnici tjerovali zarobljenike da diraju te žice, a potom se uhvate za ruke kako bi strujni udar uhvatio i onaj zadnji u redu –krugu.

O pokidanim i razbijenim utičnicama svjedoči i svjedok Marinko Ljoljo, koji se takođe sjeća da su zarobljenici prisiljavani da prave strujno kolo.

Tokom tog zlostavljanja pod je bio mokar, a prisutni vojnici su i dolijevali vodu.

Svjedok Ivan Pavlović se takođe sjeća kako je Zijad Kurtović naredio da zarobljenici uhvate žice pod naponom a potom da se rukama uhvate u krug, što je proizvodilo nesnošljivu bol.

Pod je bio mokar, a Zijad je, dobro se sjeća svjedok, dolijevao vodu pod noge zarobljenika, kako bi povećao provodljivost.

U strujnom kolu bio je i svjedok Kamilo Dumačić, koji takođe ističe užasnu bol koju je to proizvodilo.

Isto svjedoči i Matija Jakšić, koji se dobro sjeća kada je Zijo ušao u crkvu i jednog po jednog tjerao da uhvati žicu, pa onda da uhvati drugog zarobljenika kako bi kroz strujno kolo strujni udar doživio i prvi, i zarobljenik na kraju, sjeća se svjedok.

Pod tačkom 6 izreke, optuženi je oglašen krivim što je zajedno sa njemu poznatim pripadnicima Armije R BiH naređivao zarobljenicima, među kojima i Mirku Zeleniki, Marinku Ljolji, Marinku Drežnjaku, Branku Juriću, Ivanu Pavloviću i Soko Miroslavu da sviraju na harmoniju, da bi potom, obzirom da mu se njihovo sviranje nije sviđjelo, izvaljivao tipku sa harmonija, te stranom tipke na kojoj je bio ekser, zarobljenike udarao po glavi.

Tako svjedok Mirko Zelenika, ističući kako nema nikakvo muzičko obrazovanje, pa tako i ne zna tačan naziv instrumenta na kojem su tjerani da sviraju, kazuje kako su morali svirati na tom instrumentu – nije kao klasičan klavir, sve dok se čuo ikakav zvuk. Usljed toga, sjeća se svjedok, otpadale su tipke. Dobro se sjeća da su na tipkama bili ekseri i da su ih vojnici, a među njima i Zijad Kurtović, tim tipkama i to stranom na kojoj se nalazio ekser, udarali po glavi. *Trčjalo je to duže vremena*, sjeća se svjedok.

Marinko Ljolja se sjeća da je u crkvi bio i harmonij, koji je takode korišten kao sredstvo za mučenje. Sjeća se da su zarobljenici prozivani i tjerani da pjevaju crkvene pjesme, te kako je on umjesto pjevanja, recitirao, zbog čega je bio kažnjen udarcima tipkom od harmonija po glavi. I to stranom tipke, dobro se sjeća svjedok, na kojoj su se nalazili ekseri.

Svjedok Miroslav Soko se takode sjeća i ovog vida mučenja, ističući kako je i sam bio kažnjen zato što nije znao pjevati, pa je nakon udaraca tipkom po glavi, naravno, onom stranom sa ekserima, bio tjeran i da jede listove knjiga.

Marinko Drežjak se sjeća da je taj „klavir“ bio skroz razvaljen zato što su ih tjerali da na njemu sviraju, ali i da pjevaju, pa kada se prisutnim vojnicima, među njima i optuženom, ne bi sviđjelo kako to zarobljenici rade, počeli bi čupati tipke i stranom na kojoj se nalazi ekser, udarati zarobljenike po glavi.

Svjedok Ivan Pavlović se sjeća kako je Zijad tjerao zarobljenike da se okupe oko harmonija i da sviraju i pjevaju, a kada mu se pjesma ne bi sviđjela, onda bi uzeo tipku od harmonija i onog koji je u tom momentu svirao, udario po glavi, a one koji su pjevali, po rukama.

Pod tačkom 7 izreke, optuženi je oglašen krivim što je prišao zatočeniku Mirku Zeleniki rekavši mu „*Sedmica dođi ovamo, što ti sinoć ne izjavi da imaš sat*“, te mu naredio da se okrene prema zidu i podigne ruke, udarivši ga potom više puta drvenom nogarom u predjelu slabinskog dijela kraljeznice, i to nakon što je nepoznati pripadnik Armije R BiH, u njegovoj nazočnosti, od zatočenika Mirka Zelenike uzeo sat.

Oštećeni Mirko Zelenika se sjeća kako je sat i veru bio sakrio u postavu sakoja, ali da je jednu noć, nakon što su u crkvu ušli neki vojnici, „Igmanski vukovi“ i raspitujući se o njemu, kao čovjeku iz Jabalnice koji je radio u općini, jednom od tih vojnika predao sat. Taj vojnik je, držeći u rukama nogu od stola, pitao svjedoka gdje su mu pare, nakon čega je svjedok izvadio sat, i odgovorivši tom vojniku da je sat halalio, izbjegao dalje maltretiranje.

Ovo su, međutim, vidjeli optuženi Zijad Kurtović i vojnik koji je stajao do njega, nakon čega je optuženi prišao svjedoku i rekao: „*sedmica dođi ovamo, što ti sinoć ne reče da imaš sat*“, pa onda, uzevši onu istu nogu od stola i najavivši „*sad će istražni postupak*“ naredio svjedoku da se podignutih ruku okrene prema zidu, pa ga počeo divljački tući u lumbalnom dijelu kičme.

Kritičnog događaja sjeća se i svjedok Marinko Drežnjak, koji je takode bio pretresen od tih stranih vojnika. Dobro se sjeća da je Mirko Zeleika predao svoj sat jednom od tih vojnika, ali i da je tu scenu vidio optuženi Zijad Kurtović, koji je potom Mirka izudarao nogom od stola.

I svjedok Marinko Ljojo je bio predmet pretresa tih pridošlih vojnika. Pojašnjavajući kako su zarobljenici bili uspjeli sakriti sitnice poput satova i vera, sjeća da se da je i njemu oduzet i sat i vera, ali da je sat koji je imao Mirko Zelenika bio puno kvalitetniji. Taj sat Mirko je, dobro se sjeća svjedok, predao jednom od tih vojnika, ali je tu predaju vidio optuženi Zijad Kurtović, koji je Mirka Zeleniku zbog toga „*ukorio*“.

Taj ukor je zapravo značio nastavak torture i „*posebnog tretmana*“ koji je Mirko inače imao.

Kritičnog događaja, te posebnog tretmana koji je svjedok Mirko Zelenika imao od optuženog Zijada Kurtovića, sjeća se i svjedok Matija Jakšić.

Pod tačkom 8 izreke, optuženi je oglašen krivim jer je, nakon što je nepoznati pripadnik Armije R BiH dodirnuo rukom zatočenika Mirka Zeleniku i naredio mu da ustane i krene prema donjem dijelu crkve gdje ga je čekao Zijad Kurtović, koji ga je potom držao rukom za lijevo rame, dok ga je nepoznati pripadnik Armije R BiH udarao čizmom u predjelu slabinskog dijela kralježnice, nakon čega je Zijad Kurtović zarobljenika Mirka Zeleniku snažno udario dva puta šakom u predjelu brade.

Oštećeni, Mirko Zelenika se sjeća da se kritični događaj dogodio odmah po dolasku u crkvu. „*Dirnut sam prstom u jeme i pokazano mi je da dodem*“, sjeća se svjedok. Svjedok se dobro sjeća da je ispred njega stajao Zijad Kurtović koji je vojniku dao znak glavom da se popne na stolicu, a onda na svaki Zijadov ponovni znak, vojnik je, vrhom čizama, udarao svjedoka. Nakon više takvih udaraca, sam Zijad je dva puta, i to šakom u lice, snažno udario svjedoka, usljed čega je svjedok pao na pod.

I svjedok Marinko Drežnjak se sjeća posebnog tretmana koji je imao oštećeni Mirko Zelenika, pa tako i opisane scene kada je nepoznati vojnik, popevši se na klupu, udarao oštećenog.

Svjedoci Marinko Ljoljo i Matija Jakšić se sjećaju kako je oštećeni Mirko Zelenika imao poseban tretman, odnosno, da je vrlo često bio izložen raznim vrstama torture, uključujući i opisanu.

Pod tačkom 9 izreke, optuženi je oglašen krivim što je naredio zarobljeniku Mirku Zeleniki da legne na pod crkve i da se vrti, da bi ga on i trojica nepoznatih pripadnika Armije R BiH, kad bi im se primakao, udarali nogama u predjelu rebara.

I ovo je bio samo jedan od vidova posebnog položaja koji je imao zarobljenik Mirko Zelenika.

Oštećeni Mirko Zelenika se dobro sjeća kako mu je optuženi Zijad Kurtović jedne prilike naredio da se vrti po podu, dok su mu sa obje strane bila po dva vojnika, pa su ga onda, svi udarali nogama u rebra. Sjeća se i da ga je natjerao da se pužući vrati do svoje klupe, *dok je sam optuženi stajao na njemu*.

I svjedok Marinko Ljoljo se sjeća kako je optuženi naredio svjedoku Zeleniki da puže po patosu, i da ga je opet udarao.

Svjedok Matija Jakšić se dobro sjeća da je Mirko Zelenika tjeran da legne na pod, liže beton, i da su ga i u tom položaju tukli, čega se sjeća i svjedok Marniko Drežnjak, ističući da se Mirko morao kolutati po crkvi.

Pod tačkom 10 izreke, optuženi je oglašen krivim što je zarobljeniku Anti Roziću, nakon što su ga izudarili nepoznati pripadnici Armije R BiH, golim rukama izvadio više zuba, što je kod zatočenika Ante Rozića prouzrokovalo krvarenje iz usta i gubitak svijesti.

Na okolnosti ove tačke nije svjedočio oštećeni Ante Rozić, koji se zbog teške bolesti nije mogao odzvati pozivu Suda, ali jesu očevici i to Mirko Zelenika, Marinko Ljoljo, Miroslav Soko te posredno, Marinko Drežnjak i Ivan Pavlović.

Svjedok Mirko Zelenika se oštećenog Ante sjeća kao najstarijeg među njima, ali posebno po stravičnom prizoru kad se oštećeni otimao od optuženog, nakon čega je svjedok vidio optuženog kako u rukama drži zube i kako oštećenom govori da će za to morati platiti, jer se zubi ne vade džaba. Svjedok je siguran da je optuženi „iskrčio“ oštećenom zube iz donje vilice.

I svjedok Marinko Ljoljo se sjeća kako je „*nekome palo na pamet nasuho vađenje zuba*“, i kako je optuženi Zijad Kurtović izvadio zube oštećenom Anti Roziću, tražeći nakon toga pare za tu uslugu. „*Pogledao sam Antu, bio je nikakav*“ sjeća se svjedok.

Svjedok Miroslav Soko se takođe sjeća kako je optuženi Zijad Kurtović izvadio zub oštećenom Anti Roziću, rekavši mu nakon toga da mu Ante duguje uslugu, jer se vađenje zuba plaća. Ante se potom onesvijestio.

Svjedok Marinko Drežnjak nije vidio ko je oštećenom izvadio zub, ali jeste kada je oštećeni, usljed toga izgubio svijest.

Ivan Pavlović nije vidio kritični događaj, ali jeste čuo, između ostalih i od samog oštećenog.

Tačkom 11 izreke, optuženi je oglašen krivim što je zajedno sa njemu poznatim pripadnicima A R BiH, udarajući zarobljenike slikama koje prikazuju Križni put Isusa Krista, slikama i kipovima svetaca, iste uništio i razbio, uništio oltar i sakristije, išarao zidove crkve ispisujući uvrijedljive riječi, svecima na slikama crtao testise, uništio Bibliju i druge svete knjige tjerajući zatočenike da ih jedu, uništio harmonij udarajući zatočenike tipkama, oštetivši na taj način unutrašnjost crkve.

Radnje opisane u ovoj tački i njene posljedice rezultat su opisanog zabranjenog ponašanja iz svi deset drugih tačaka izreke, a njima su svjedočili svi zarobljenici.

Iako već opisani način zlostavljanja zarobljenika, Sud će se ponovo osvrnuti na neke od ovih iskaza.

Svjedok Jakšić Matija se sjeća kako je po ulasku zarobljenika u crkvu sve bilo na svom mjestu, crkva je bila spremna za misu. Međutim, tokom zarobljivanja, crkveni inventar je korišten za zlostavljanje zarobljenika. Optuženi Zijad Kurtović i drugi vojnici su slike zarobljenicima nabijali na glavu, udarali ih kipovima, na slikama svetaca crtali spolne organe. Kada su je napuštali, sve je u crkvi, sjeća se svjedok, bilo uništeno.

Navedno potvrđuje i svjedok Kostić Ivan, koji se se sjeća i harmonija koji je po napuštanju crkve bio uništen.

Marinko Drežnjak navodi kao su jedino klupe ostale u crkvi, jer je sve ostalo razbijano o zarobljenike.

Ni svetih knjiga više nije bilo: neke su bačene a neke pojedene, jer su zarobljenici, ukoliko su bili gladni, tjerani da jedu listove knjiga.

„Kome bi na um palo da slike križnog puta razbija o našu glavu“ pita se i danas svjedok Marinko Ljoljo, sjećajući se kako su sve stvari iz crkve bile polomjene, kako ističe, *„na žalost o naša t.jela.“*

Činjenica je, međutim, da se stvari koje su razbijane o zarobljenike ne mogu posmatrati kao obična sredstva i pomagala u nanošenju boli, u zlostavljanju. Bile su te stvari dio crkvenog inventara, ali i predmeti kojim se služe pri molitvi vjernici katoličke vjeroispovjesti, što je na zarobljenike, sve katoličke vjeroispovjesti, pored same golgote zatočenja u hramu vjere, ostavilo iznimno dubok i dugotrajan, zapravo, vječan trag.

Saglasni su svjedoci u kazivanju kako svaki novi posjet crkvi, iznova vraća sjećanja na crkvu Svih Svetih u Donjoj Drežnici, crkvu koja je umjesto mjesta molitve, bila mjesto stradanja – zlostavljanja i ponižavanja njenih zarobljenika, svih katoličke vjeroispovjesti.

I kako kazuje svjedok A, svaki križ kraj oltara ga podsjeti na patnje proživljene u crkvi u Donjoj Drežnici, patnje koje iznova izviru iz sjećanja, i koje sjećanje ne može potisnuti.

O zarobljenicima u crkvi svjedočio je i tadašnji stražar - Alija Bobić.

Sjeća se da je poznavao neke od zarobljenika, pa tako i Vladu Ćurića i Mirka Zeleniku. Svjedok je bio pripadnik civilne zaštite koji je bio zadužen za čuvanje 20 zarobljenika.

„Ljudi su bili fini i solidni, bilo im je zaprjećeno da ću ih ubiti ako pokušaju poľjeći“ sjeća se svjedok.

Ovaj svjedok ne sjeća se ničeg neobičnog vezano za zarobljenike, ali zna da su bili u naranđastim putarskim odijelima. Na njima nije vidio nikakve povrede, niti je kasnije, po odlasku zarobljenika iz crkve, primjetio da je unutrašnjost crkve uništena.

Optuženog je poznavao, ali ga u kritičnom periodu nikada nije vidio u blizini crkve, mada, ističe svjedok, mogućnost da je optuženi dolazio u crkvu kada su stražarili neki drugi pripadnici civilne zaštite, ne isključuje.

Odbrana optuženog je, kako je to i bilo najavljeno već i na početku glavnog pretresa, učešće optuženog u inkriminiranim radnjama osporavala alibijem.

Odbrana je, naime, kroz iskaze svjedoka – suboraca optuženog Zijada Kurtovića, tvrdila da optuženi u inkriminirano vrijeme –od kraja septembra i tokom oktobra 1993.godine, uopće nije bio u Donjoj Drežnici, nego u akcijama (Vrđi i Batačke Lazine) a kasnije u Blagaju, odnosno Mostaru.

Ovakva odbrana proizlazi iz iskaza svih saslušanih svjedoka, pa tako i Žuškić Rasima, Pezić Senada, Pendić Mehe, Macić Ramiza, dok svjedok Kulak Ibrahim čak tvrdi da je sva optužba protiv Zijad Kurtovića rezultat namještaljke Karačić Milija, čovjeka s kojim je optuženi bio u zavadi i koji je javno pričao da će mu se osvetiti nekom „igrom“.

Niti jedan od ovih svjedoka nije znao da su u crkvi bili zarobljenici, nego da se tu nalazila neka vojske iz Sarajeva ili da su povremeno zatvarani pripadnici Armije RBiH.

Svi svjedoci tvrde da njihov - Drežnički bataljon, nije imao zarobljenike.

Sjećaju se, međutim, da je prvog dana sukoba sa HVO-om, crkva pogođena granatom i da je tada vidno i znatno oštećena.

Nisu, međutim, pojašnjali sa čijih položaja je ispaljena granata.

S druge strane, svjedok Hasan Delić, takođe suborac optuženog, pa tako i ostalih - gorenavedenih svjedoka, sjeća se da je u inkriminiranom periodu, crkva Svih Svetih i služila kao mjesto gdje su bili zarobljenici, i ratni i civilni, svi katoličke vjeroispovijesti.

Tako je i sam svjedok, dobro se sjeća, nakon akcije u kojoj je učestvovao i Zijad Kurtović, zajedno sa još nekim vojnicima po nadimcima Demo, Zike i Nećko, otišao crkvu.

Dobro se sjeća te noći, kada je odmah kraj vrata crkve zatekao jednog mladog muškarca, odnosno svjedoka A, kojeg je pitao odakle je i kako je zarobljen, a kada mu je ovaj odgovorio, onda mu je naredio da pozove svjedoka B, pa ih prisilio na oralni seks. Međutim, u momentu je svjedok odustao od te namjere, pa im jer rekao da se obuku i vrate na svoje mjesta. Svjedok ističe da bi te momke i danas prepoznao i da bi im se želio izviniti za to.

Te iste noći, svjedok se dobro sjeća, dvojica njegovih suboraca su naredila Mirku Zeleniki da legne na pod i vrti se po podu kao neka životinja, pa su ga oni u tom položaju udarali.

Optuženi, izričit je svjedok, te večeri nije bio sa njima u crkvi, ali ga se dobro sjeća iz akcija koje su se odvijale upravo tih dana.

Sam optuženi se iz inkriminiranog perioda posebno sjeća dva datuma i to: 30.09.kada je išao u simuliranu akciju na Batačkim Lazinama, i 8.10. – kada je išao u Blagaj.

Čuo je da su u crkvu bili zatvarani neposlušni vojnici Armije RBiH, te ističe kako je župni ured kraj crkve bio potpuno uništen od granate, a crkva da je bila pokrivena.

Sjeća se i da su ova dva objekta do izbijanja sukoba služila kao komanda i magacin HVO-a. Odgovarajući na pitanja optužbe, zašto onda svi saslušani zarobljenici optužuju upravo njega za zlostavljanja proživljena u crkvi, optuženi tvrdi da se prije rata – 1990. ili 1991.godine, zamjerio Hrvatima (Grabovice i Drežnice) kada je spalio Hrvatsku zastavu izvješenu u svatovima koji su prolazili, kao i zato što se bio zamjerio Mirku Zelenki, zbog njegove kćerke.

Imajući u vidu saglasne izjave 11 svjedoka – bivših zarobljenika, da je upravo optuženi Zijad Kurtović u periodu njihovog zatočenja u crkvi Svih Svetih u Donjoj Drežnici, učestvovao i vrlo često naređivao njihovo mučenje, i s druge strane, alibi ponuđen samo za određene dane inkriminisanog perioda, te protivrječna kazivanja svjedoka odbrane o postojanju, odnosno nepostojanju „logora“ u crkvi, o tome da li je bila uništena ili ne, a posebno imajući u vidu činjenicu da niti jedan od svjedoka odbrane nije bio stražar u crkvi, koji bi u tom slučaju mogao tvrditi da je optuženog vidio ili nije vidio u crkvi, Sud je odbranu optuženog našao irelevantnom i očigledno upravljenom na izbjegavanje krivične odgovornosti.

Irelevantno je, zaključuje Sud, da li je optuženi učestvovao u akciji na Vrdima ili Batačkim Lazinama, jer je i poslije akcije, mogao doći do crkve i zlostavljati zarobljenike, koji i jesu govorili da su zlostavljanja najčešće dešavala noću.

S druge strane, svi svojedoci, pa i sam optuženi, govore o akcijama koje su se vodile u određene dane, a zarobljeništvo u crkvi je trajalo jedan duži vremenski period, a ne samo 30.09, 4.10. ili od 6 do 8.10.1993. godine, kada je optuženi bio u akcijama, odnosno, u Blagaju. Sam optuženi prvo kazuje kako je u Blagaj otišao tražiti sestru, izbjeglu iz Stoca, za koju mjesecima ništa nije znao, dok u nastavku iskaza govori kako je u Blagaj otišao u nabavku brašna i duhana. A da su brašno i duhan bili glavni razlog navodnog odlaska u Blagaj, potvrđuje i svjedok Bašić Ibrahim, koji se, na upit tužiteljice, nije uspio sjetiti ni gdje je bio prije 10 dana, ali ipak, sa sigurnošću tvrdi da je 8.10.1993.godine zajedno sa Zijadom Kurtovićem bio u Blagaju.

Ovog, za njega vrlo važnog datuma, se sjeća po jako visokoj cijeni brašna i duhana.

Ipak, ako se navodi o učešću u akcijama odnosno boravku u Blagaju i prihvate, Sud imajući u vidu sve izjave svjedoka- žrtava, koji su bili isključivi kako u opisu samog optuženog kao osobe koja ih je u kritičnom periodu njihovog zatočenja zlostavljala, tako i njegovog imena koje su čuli od svjedoka koji ga je prepoznao a dobro poznao još iz predratnog doba, ne može isključiti mogućnost da je optuženi ipak mogao doći do crkve i zlostavljati zarobljenike, a što proizlazi i iz iskaza svjedoka optužbe – Bobić Alije, koji iako tvrdi da optuženog nikad nije vidio u blizini crkve, kazuje i kako je optuženi mogao doći noću, kada svjedok nije stražario. Samim tim, Sud izjave svjedoka odbrane, koji su svojim kazivanjima pokušali ne samo da obezbjede alibi za optuženog, nego i da isključe svaku mogućnost postojanja logora u crkvi u Donjoj Drežnici, je ocijenio kao izjave koje su isključivo date u namjeri da optuženog oslobode od odgovornosti i kao takve ih nije prihvatio imajući u vidu sve ostale na glavnom pretresu provedene dokaze.

Sud je prilikom ocjene dokaza, iste ocijenio kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti a pri tom je imao u vidu i druge dokaze provedene na glavnom pretresu, ali tim dokazima nije pridavao poseban značaj, a niti je našao potrebnim da vrši njihovu detaljnu analizu, jer nisu bitno uticali na konačno utvrđeno činjeničnog stanja i zaključaka do kojih je Sud došao temeljem dokaza čiju ocjenu je dao u presudi.

Dakle, Sud je, van svake razumne sumnje zaključio da je optuženi Zijad Kurtović, u periodu od kraja septembra i tokom oktobra 1993.godine, bio redovan posjetilac crkve Svih Svetih u Donjoj Drežnici u kojoj su bili zarobljenici Hrvatske nacionalnosti, svi katoličke vjeroispovjesti. Sud je, takođe, van svake razumne sumnje utvrdio da optuženi crkvu nije posjećivao sam, nego sa svojim suborcima, ali, imajući u vidu iskaze svih svjedoka – i odbrane i optužbe, da većina ljudi u Drežnici ima nadimke, po kojima su određeni posjetioci

i zlostavljači i nazivani, odnosno da ni jedan svjedok nije mogao sa sigurnošću tvrditi ko je osoba pod nadimkom Bimbo, odnosno Nono i dr., Sud nije prihvatio navode izmijenjene optužnice da je radnje opisane u određenim tačkama te optužnice, optuženi izvršio zajedno sa tačno određenim suborcima. Sud je stoga utvrdio da su te radnje izvršene uz učešće optuženom pozantih vojnika, odnosno, u nekim tačkama izreke – nepoznatih vojnika, kako bi se izbjeglo prejudiciranje nekog budućeg postupka protiv saučesnika.

Optuženi je, ubijeden je Sud, bio svjestan položaja u kom su su zarobljenici nalazili, njihove ranjivosti, ali i tretmana koji im je bio dužan obezbijediti kao i svaki drugi vojnik – učesnik u sukobu, što je posebno obrazloženo u općim elementima krivičnih djela za koja je oglašen krivim.

Medutim, samo vrijeme i mjesto u kom se zarobljeništvo odvijalo, te ponavljano – istovjetno ponašanje optuženog prema zarobljenicima, činjenica da je on u crkvu dolazio a ne i boravio tu kao stražar, nedvojbeno ukazuju na zaključak suda o direktnom umišljaju optuženog, odnosno da je bio svjestan svojih djela i htio njihova učinjenja.

Iz potpuno vjerodostojnih iskaza svjedoka – bivših zarobljenika, o preživljenim zlostavljanima, mučenjima, poniženjima, kao i skrnavljenju hrama vjere, ali i doživotne traume jer svaki odlazak u crkvu – na molitvu za ove ljude znači podsjećanje na teror doživljen u jednom takvom objektu, počevši od putarskih odijela i obilježavanja brojevima, premlaćivanja, pravljenja strujnog kola od zarobljenika, vađenja zuba rukama, tjeranju da se pjevaju crkvene ali i pogrdne pjesme, odvođenju na prinudi rad te izlaganju unakrsnoj vatri; Sud je, van svake razumne sumnje, utvrdio da je optuženi Zijad Kurtović kršenjem pravila međunarodnog prava, u vrijeme oružanog sukoba između Armije RBiH i HVO, zarobljenike mučio, nanosio im velike patnje i povrede tjelesnog integriteta, prema njima nečovječno postupao i primjenjivao mjere zastrašivanja i terora, prisiljavao ih na prinudan rad, i učestvovao u ovakvom ponašanju drugih vojnika prema njima, kao i da je koristeći inventar crkve u izvršenju navedenih radnji, zajedno sa ostalim vojnicima, povrijedio zakon ili običaj rata, a imajući u vidu različitu kategoriju zarobljenika, te sredstva korištena za učinjenje opisanih radnji, u sticaju učinio krivična djela Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, Ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika i Povrede zakona ili običaja rata, kako je to i navedeno u izreci, zbog čega je oglašen krivim i kažnjen po zakonu, što će biti obrazloženo u daljem tekstu.

7. Odmjeravanje kazne

Odlučujući o visini jedinstvene kazne od 11 godina zatvora, odnosno od po utvrđenih 10 godina zatvora za svako krivično djelo, a u skladu sa odredbom člana 53., posebno stava 2. tačke b) ovog člana KZ BiH kojom je propisano:

(1) Ako je učinite:j jednom radnjom ili s više radnji učinio više krivičnih djela za koja mu se istovremno sudi, sud će najpr. je utvrditi kazne za svako od tih krivičnih djela, pa će za sva krivična djela izreći jedinstvenu kaznu zatvora, kaznu dugotrajnog zatvora ili jedinstvenu novčanu kaznu.

(2) *Jedinstvenu kaznu sud će izreći po ovim pravilima:*

b) ako je za krivična djela u sjećaju sud utvrdio kazne zatvora, jedinstvena kazna zatvora mora biti veća od svake pojedine utvrđene kazne, ali ne smije dostignuti zbir utvrđenih kazni niti prijeći dvadeset godina;

Sud je naročito cijenio činjenicu da su krivična djela za koja je optuženi oglašen krivim, učinjena sa direktnim umišljajem, dakle, nesumnjivim znanjem optuženog o karakteru njegovih radnji i njihovih posljedica, odnosno, svjesno i voljno.

Odlučujući o visini kazne, Sud je cijenio sve okolnosti koje utiču na istu, tako da je naročito cijenio stepen odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, kao i okolnosti pod kojim je djelo učinjeno. Također, Sud se pri odlučivanju o visini kazne osvrnuo i na raniji život optuženog, njegove osobne prilike, te držanje u toku ovog postupka, odnosno, Sud je cijenio i otežavajuće i olakšavajuće okolnosti na strani optuženih.

Otežavajuće okolnosti

Kod optuženog Kurtović Zijada, Sud je najprije razmotrio težinu krivičnih djela za koja je oglašen krivim.

Težina krivičnih djela za koje se optuženi terete uvijek je određivana na osnovu djelovanja na žrtvu ili na lica povezana sa krivičnim djelom i najbližu rodbinu. Težina se utvrđuje *in personam* a ne u smislu univerzalnih posljedica. Sud je našao da iako krivica optuženog može da se vezuje za posebno i opšte zlo nanijeto žrtvi i njenoj rodbini, išlo bi se predaleko ako bi se svaka nesreća koja je zadesila lokalnu sredinu pripisala vinom optuženom koji je proglašen krivim

Iako je za krivično djelo protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, zapriječena i kazna dugotrajnog zatvora, Sud je u ovom slučaju nije izrekao, imajući u vidu težinu posljedica.

U konkretnom slučaju Sud je imao u vidu slijedeće elemente koji se inače cijene prilikom određivanja visine kazne:

Prilikom odlučivanja o visini kazne Sud je najprije razmatrao način na koji se odlukom može uticati na zaštitu društva od vinih optuženih, što predstavlja značajan faktor pri utvrđivanju odgovarajuće kazne. Politika zaštite zavisi od prirode krivičnog djela i držanja optuženog. Zaštita društva često podrazumijeva duge kazne zatvora kako bi se društvo zaštitilo od neprijateljskog, razbojničkog ponašanja vinih optuženih. Ovaj faktor je važan i relevantan kada se vini optuženi smatra opasnim po društvo.

U konkretnom slučaju, Sud je cijenio ulogu i doprinos optuženog u izvršenju krivičnih djela, činjenicu da optuženi nije oglašen krivim za jednokratnu zabranjenu radnju, nego duži vremenski period u kom su se radnje ponavljale i koje radnje su rezultat očigledne namjere

za zabranjeno ponašanje prema zarobljenicima, zaštićenom objektu, ali imajući u vidu da su iz takvog ponašanja proizašla tri krivična djela, za koja su propisane kazne zatvora od najmanje deset ili kazne dugotrajnog zatvora, Sud je u odmjeravanju visine kazne morao voditi računa o činjenici da su tri krivična djela rezultat zabranjenog ponašanja prema istoj skupini zarobljenika, ali u kojoj su se nalazile dvije kategorije: civili i ratni zarobljenici, te da je crkva uništena korištenjem njenog inventara za zlostavljanje zarobljenika.

Nadalje, Sud je imao u vidu i faktor rehabilitacije, koji se bavi okolnostima reintegracije vinog optuženog u društvo. Ovo je obično slučaj kada se mladi, ili slabije obrazovani, članovi društva proglase krivim za krivična djela. Stoga postaje potrebno da se oni reintegrišu u društvo kako bi mogli da postanu njegovi korisni članovi i kako bi im se omogućilo da vode normalan i produktivan život nakon puštanja iz zatvora., što je Sud također cijenio kod optuženog, a prilikom odlučivanja o visini kazne.

Pored činjenice da optuženi treba da se odgovarajućom kaznom u dovoljnoj mjeri odvрати od toga da ikada i pomisli da ponovo učestvuje u takvim zločinima, Sud je prilikom donošenja odluke imao u vidu i lica koja se u budućnosti nađu u sličnim situacijama, koja treba isto tako da se odvrate od upuštanja u takva krivična djela.

Iako su posljedice ovih krivičnih djela nesagledive i trajne, Sud smatra da će se i ovakvom kaznom doprinijeti podizanju svijesti o posljedicama i kažnjivosti ovakavih zločina, odnosno pravednosti kažnjavanja učinitelja.

Olakšavajuće okolnosti

Prilikom utvrđivanja odgovarajuće kazne koja će se izreći optuženom, pored opštih faktora, važno je uzeti u obzir i lične faktore kao što su starost optuženog i prethodno vladanje.

Sud je, također imao u vidu i činjenicu da je optuženi porodičan čovjek, te da se korektno ponašao tokom cijelog postupka.

Zaključak

Imajući u vidu sve naprijed navedene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje je Sud cijenio, Sud smatra da je izrečena kazna proporcionalna težini počinjenih krivičnih djela, stepenu krivične odgovornosti optuženog, okolnosti pod kojima je zločin počinjen i motivima optuženog za počinjenje krivičnih djela, i da će izrečena, jedinstvena kazna ispuniti svrhu kažnjavanja u smislu posebne i opšte prevencije.

8. Odluka o troškovima postupka i imovinsko-pravnom zahtjevu

Odlučujući o troškovima krivičnog postupka, Sud je pored činjenice osuđujuće presude cijenio i imovno stanje optuženog, te nakon uvida u spis, a posebno imajući u vidu da je optuženog branio izabrani – opunomoćeni branilac, na osnovu odredbe člana 188. stav 1. ZKP BiH, odlučio da je optuženi dužan naknaditi troškove krivičnog postupka, o čemu će Sud donijeti posebno rješenje.

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Sud je odlučio da se oštećeni sa imovinsko – pravnim zahtjevima upute na parnicu, obzirom da visina postavljenih zahtjeva nije bila precizirana, te da bi, u slučaju utvrđivanja u ovom postupku izazvalo znatne teškoće, ali i odugovlačenje postupka.

**ZAPISNIČAR
PRAVNI SAVJETNIK
AMELA SKROBO**

**PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA
MINKA KREHO**

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude je dopuštena žalba koja se podnosi Apelacionom odjeljenju ovog Suda u roku od 15 dana od dana prijema pismenog opravka presude.